

IPAROS KÖNYVTÁR

SZERKESZTI ÉS KIADJA: DR. VERESS ENDRE, CLUJ-KOLOZSVÁR

1.

**AZ ERDÉLYI
IPARI CÉHEK ÉLETE**

IRTA:

DR. VERESS ENDRE

KOLOZSVÁR, 1929.

LÉNGYEL ÉS MAYER KÖNYVNYOMDA, CALEA REGELE FERDINAND 64

IPAROS KÖNYVTÁR

SZERKESZTI ÉS KIADJA: DR. VERESS ENDRE, CLUJ-KOLOZSVÁR

1.

**AZ ERDÉLYI
IPARI CÉHEK ÉLETE**

IRTA:

DR. VERESS ENDRE

KOLOZSVÁR, 1929.

LENGYEL ÉS MAYER KÖNYVNYOMDA, CALEA REGELE FERDINAND 64

67962

Előszó.

Örömmel indítom útnak dr. Veress Endre igen tisztelt barátomnak jelen könyvét, melynek sorai elé bevezetésül, egy pár sort írok én is.

Nincsen talán érdekesebb feladat az emberi kutatások között, mint annak a folyamatnak szemügyrevétele, hogy miképpen keletkeznek, alakulnak és haladnak egyes népeknél, egész korszakokban a politikai és anyagi érdekek eszméi, valamint, hogyan gyakorolják befolyásukat ezen eszmék az ipari és általában a forgalmi életre.

S nemzetgazdasági eszmék bizonyos összességének uralomrajutása, azaz gyakorlatbavitele mindig szoros kapcsolatban volt és van a fennálló társadalmi és gazdasági viszonyokkal, másrészt függő viszonyban állanak azokkal a szükségekkel és törekvésekkel, melyek időről-időre a gyakorlati közélet terén jelentkeznek.

Általában két elvet látunk tusakodni egymással. Az egyik elv a létező intézmény további fenntartására törekszik és ez a jelen követeléseit ignoráló arisztokratizmus és konzervatizmus, a másik elv az új állambölcselet és közgazdasági eszmék befolyása alatt keletkezett demokratikus irány és progresszizmus, mely a létezőt és a történelmi alakatokat tagadja, a nép és államélet gyökere

megújítására irányuló eszméket kijelöli s különösen az anyagi érdekek terén s a közjogi életformákban egészen új, az eddigiektől eltérő elveket törekszik érvényre juttatni. Ez áll a céhrendszer körül megindult küzdelmekre is.

Erdélyben e két ellentétes irány küzdelme leginkább az 1700-tól 1780-ig tejedő időre esik. Ebben az időben már felvetődött az iparszabadság gondolata és ezért a céhek átszervezése és újjáalakítása követelményként állott elő.

Németországban, mely tulajdonképpen a céhek hazája volt, már 1670 óta, folytonosan foglalkoztatta a közvéleményt a céhek kérdése.

Erdélyben 1715 óta majdnem szakadatlanul folyt az eszmecsere a céh intézmény felett anélkül azonban, hogy egyik, vagy másik nézet határozott túlsúlyra emelkedett volna.

Többek között az 1715-iki országgyűlés irományai között találunk egy terjedelmesebb felirati javaslatot, melyben a céheket nem valami rokonszenvvel kísérik. A javaslat kéri a céhek eltörlését és a szabad ipar életbeléptetését.

Az 1723-iki országgyűlés szintén a szabadipar rendszere mellett emelt szót, de a céhek még nagyon erősek voltak.

1729-ben a vita újólág megindult és a céh ellenes, valamint a céh-pártoló felek között heves összeütközésre vezetett.

A céhek mellett szót emeltek a városok követei és a papság, míg a céhek eltörlését a földesurak követelték.

A hozott határozat éle a céhek ellen szólt ugyan, de mégis a középúton haladt, a két ellenvélemény között.

Figyelemreméltó mozzanat e korban a céh-kérdés körüli eszmecsérében az, hogy az 1729-iki országgyűlésen egy külön emlékiratot olvastak fel, mely a céh-rendszer mellett küzdött és azon elvet igyekezett érvényre juttatni, hogy az erdélyi céheket a német örökös tartományok céheivel közös és

egyforma szabályzat szerint szervezzék át, mert ilyen feltételek mellett üdvösebb lesz a hatásuk.

Megindult azonban az áramlat a céhek ellen és mind sűrűbben lehetett hallani azt a kijelentést, hogy a céh-rendszer a kor irányával többé össze nem egyeztethető. A válasz a iparosság részéről jött, mely az iparszabadságot veszedelemnek találta és az ipar korlátozása mellett foglalt állást. Az volt a végső érv minden esetben, hogy amennyiben reformra van szükség, hogy ez ne érintse a remekelés, a szakszerű ipartermelés és legényeskedés intézményeit, hanem inkább foglalkozzanak a „reál-oktatás ügyével, a közlekedés tökéletesítésével és az iparosnak oly helyzetbe való hozatalával, hogy az idegen versenyzés elviselésére és a túlzott konkurrencia legyőzésére képes legyen.”

1869 október 21-én terjeszti be az alkotmányos korszak kezdetén Gorove földm., ipar- és keresk. miniszter az első rendszeres magyar ipartörvény javaslatát a képviselőház elé, mely javaslat, némi módosítással, mint az 1872 évi VIII. t.-c. emelkedett törvény erejére.

E törvény megalkotása előtt életbelépett még 1859 december 20-án az osztrák törvény, de többnyire kormányrendeletek, szabályrendeletek korábbi szándékokból származó kiváltságok s a helyi szokás képezik jobbjára a magyar iparügy jogforrásait. Nem említettem meg az 1840. XVII. t.-c-t, mert ez a gyárak jogviszonyairól rendelkezett.

II. József császár 1786-ban eltörölte a céheket: „kivétel nélkül, mindenkinek teljes szabadságot adván mestersége akadálytalan gyakorlására.” Ezt azonban a többi rendeletével együtt, a császár visszavonta 1790-ben.

Az iparügy Erdélyben a régi kerékvágásba zökkent vissza, honnan a francia forradalom nem tudta kiragadni.

1872-ben a céh-rendszer már a múlté lett, míg az 1884. XVII. t.-c., mely ma is érvényben van, megvalósította az ipari szabadságot.

Visszapillantva a múltra, megállapíthatjuk, hogy igen sok szempontból, a maga korában, a céh-rendszernek igen nagy létjogosultsága volt.

Már II. Géza korában 1141-ben feljegyzéseket találunk az erdélyi céhekről, melyek a szászok bejövételével lendületet kapnak és német mintára szerveződnek át.

A céh-rendszer elvileg, erkölcsi szempontból, magas fokon állott. Maga a céh-elv: jó és becsületes munkát követelt.

Vallási szempontból megemlíthetjük az oltár-kultusz feladatát.

Nem mellőzhetjük el annak a megemlítését, hogy a nevelés szempontjából igen nagy fontossága volt az inaséveknek és legénykedésnek. A szegőd-tetés, felszabadítás, mind ünnepélyes keretek között történt. Mily szép rendszer volt a legénytársaság, a céh-láda stb. A vándor-évek valósággal utazásra készítette a legényt és így egy egész világot látott.

A szervezés maga ma is mintaképpen állhat az iparosság előtt. Veress Endre dr. igen szépen leírja ezt a páratlanul álló szervezeti életet. Céh-gyűlések, előljárók, céhmester, céh-apa, atya-mester, szolgáló mester, kulcsos-mester, öreg mesterek stb. mind-mind külön hatáskörrel bírtak. Ezek adták meg a céh-rendszer szervezetének az erejét. A mai romániai magyarság sokat tanulhatna ebből.

A céh-intézmények közül megemlíthetjük a céh-temetkezéseket s a céhek házát.

Mindenekfölött álló igazság az, hogy olyan ipari termékeket, mint amelyeneket a régi céh-re-mekelések előállítottak, ma sem iparos, sem gyár-remekelni nem tud.

Ebből a szempontból a céhrendszer letűnését fájdalommal kísérfjük.

Bartha Ignác dr.

Ha iparunk mai mivoltának eredetét kutatjuk, akkor a történelem évszázadokat felölelő végnélküli létráján kell haladjunk, hogy a fejlődés egyes stádiumait megismerhessük. De így is csak egy bizonyos távolságig haladhatunk a mult ösvényein, mert minél mélyebbre hatolunk a mult homálylyal borított barlangjába, annál kevesebbet találunk és annál szegényebbek leszünk adatainkban. A mult homályos misztikumában lassan-lassan már csak a feltevések és a következtetések maradnak meg számunkra.

És hogy ennyire homályos, mondhatjuk sötét Erdély ipartörténetének multja és hogy oly kevés adat áll rendelkezésünkre a céhek évszázados multjának gazdag eseményeire vonatkozólag, abban elsősorban is maguk a céhek, azok vezetői és tagjai hibásak, hogy a történelem számára oly nagy értékkel bíró cégleveleket és egyéb fontos iratokat nem őrizték meg kellő gondossággal, hanem igen gyakran könnyelműen és nem törődve engedték azokat elkallódní és megsemmisülni.

Rengeteg értékes céglevelünk és okiratunk vészett el, de hála azoknak, akik kellő gonddal ör-

ködtek ezen elsárgult régi iratok felett és igen sokat még megmentettek a mi számunkra is, amelyekből aztán megismerhetjük az elmúlt évszázadok színpadán oly nagy szerepet betöltő céhek történetét és azok belső világának nagyszerű szervezetét, amely az erkölcs, becsület és tisztesség alapzatára volt felépítve.

Nap-nap után emlegetjük a céheket és nap-nap után hivatkozunk azokra, de ennek igazi fogalmával mégis nagyon kevés ipartársunk van tisztában, mivel eddig nem állott rendelkezésünkre olyan kisebb kézikönyv, amelyből a céhek életét megismerhették volna. Engem éppen ez a cél vezetett ezen kis munkám megírására és összeállítására, hogy minden iparostársam előtt lehetővé tegyem azt, hogy a céhek eredetét, azok múltját, szervezetét és rendszerét legalább is kivonatossan megismerhessék.

A céhek eredete.

Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogy mi volt a céhek keletkezésének az oka. Mikor őseink még nomád életet éltek, szükségleteiket önmaguk elégitették ki egyszerű, primitív munkájukkal. Minden család, minden ember csak a maga részére dolgozott és termelt, de csak annyit, amennyire családjának vagy magának szüksége volt. Ez volt az úgynevezett *háziipar*. Amikor már túléltek a nomád-ság stádiumát és állandó letelepülésük volt és felhagyva a nomád élet kalandokra vágyó szokásaival, lassan-lassan új életre térnek át. Megismerkednek a mezőgazdasággal. Kezdenek rendes foglalkozásokat űzni és a fejlődéssel és a kulturális viszonyokkal karöltve kezd kifejlődni az úgynevezett *kézműipar*, amely ipar már munkafelosztást von maga után és szakértő mestereket igényel. Ilyen kézműiparosokat legelőször a királyi udvarban, a kolostorokban, főpapok és főurak szolgálatában találunk, már a XII-ik században.

Mikor az ipar magasabb fejlődést ért el, ezen magasabb fejlődési stádiumában bizonyos tömő-

rülést, egy táborba való tartozást kíván a kézműiparosok részéről, úgy, hogy az idők folyamán kialakult jogaik védelemben részesülhessenek. Így válik szükségessé egy olyan testület megalakulása, amely testület az egyes kézműiparmesterségek üzése után *céhnek neveztetett el.*

Mindenekelőtt ismerjük és tudjuk, hogy mit is jelent maga a céh szó, amely szó úton-útfélen, lépésről-lépésre előfordul. Valószínűleg a német Zeuge, vagyis a kimondás szerint Zeuch szóból származik, amely szó a latin ars szó után eredetileg magát a mű, a mesterség fogalmát jelentette s csak azután vitte át a közhasználat a művelők, a mesterek testületére: *a céhre.*

A céhnek tulajdonképpen tagjai csak a felavatott mesterek voltak, de azért a mesterlegények és az inasok is a céh oltalma alatt állottak, mivel a céh felettük is gyakorolta törvényszabta jogait, amelyek, mint később meglátjuk, bizony elég szigorúak voltak. De a céh nemcsak a céh tagjainak, a mestereknek, segédeknek és inasoknak védelmét szolgálta kizárólag, hanem a nagyközönség, a fogyasztók táborát is felkarolta, érdekeit védelmezte, kívánságait teljesítette, az esetleges — céhbeli mesterek — jogtalan vagy sérelmes cselekedeteivel szemben.

Tehát, amint megállapíthatjuk: *a céhek közjellegű iparos társulatok voltak, amely társulatok egyrészt a termelőt, másrészt pedig a fogyasztót védték. Ezenkívül városvédelmi jellegük is volt a céhekenk,* amiről majd hátrább lesz említés téve.

Erdélyben és különösen annak egyes városaiban, mint, pl. Kolozsvár, Nagyszeben, Brassó,

Segesvár, Medgyes, Marosvásárhely, Dés, Beszterce stb. már a XVI. és XVII-ik században virágzó ipar volt. Már Mátyás király dicsőséges uralkodása alatt (1458—1490) számos ipari céh keletkezik és alkotja meg céh-szabályzatait. Így például a kolozsvári kovács-céh 1467-ben és 1477-ben alkotnak szabályzatokat. Az aranyművesek 1473-ban, a szücsök 1479-ben, a kötélverők pedig 1486-ban. Egyes céhek, mint pl. a szabók, a lakatosok és sarkantyúkészítők elavult és „rothatás” miatt nem használható céhszabályaikat újítyák meg, ami arra enged következtetni, hogy I. Lajos (1342—1382) és Zsigmond (1395—1437) királyok uralkodása idejében már számos céh volt és fejlődésnek indult ipar létezett, de emlékeit eltemette, elmosta az idők folyama. Fennmaradt azonban Nagy Lajos király azon intézkedése, amelyben 1376-ban az erdélyi szász céheket szabályozza, amely céhek kebelében már akkor 24 iparág működött.

Amint látjuk, több céhszabály megújítása az elrothatással és régiség miatti elavulással van indokolva, ez pedig évtizedek alatt nem történhetik meg, ehhez századok kelleneek.

Mik voltak a céhek alakulásainak indító okai?

A céhek alakulásainak fő indító okai abban központosulnak, hogy a cél-kedvezmények által az iparos osztálynak életmódja javuljon s bővebb és biztosabb kereseti forrásai legyenek, hogy ez vonzóvá tegye a várost s a szabad polgári helyzet édesgesse oda a városon kívül lakókat is s az így előállott vagyonos polgárok növekedő száma által

növekedjék a város belső erkölcsi ereje és társadalmi súlya is.

A céhek keletkezésének egy másik sarkalatos pontja, illetve indító oka a verseny elleni védekezés volt. Az iparosokat leginkább a verseny fenyegette és ezen fenyegető versennyel szemben akartak védekezni az egyes városok iparosai más városok esetleg olcsóbb s talán silányabb áruival szemben, ami ellen a legjobb védekezési mód az iparűzőknek társulatokba való tömörülése volt.

Azt látjuk, hogy míg napjainkban éppen a versennyel törekszünk és iparkodunk minél szebbet, minél olcsóbbat és jobbat termelni, forgalomba hozni, addig a régikor kézműiparosai éppen a verseny ellen küzdöttek, a verseny ellen való védekezés tömöríti a céhekbe, hogy megakadályozzák más városok iparosainak olcsóbb s talán silányabb termékeinek saját városuk piacára való behozatalát. Az egyes városok céhei mindig azt tartották szem előtt, hogy vevői a legjobbat és a legkifogástalanabb árut kapják. De a vevőknek sem kellett attól tartaniok, hogy hitvány árut kapnak, mert már maga a céhszabályzat is kifejezte azt, hogy a „mester mivét két céhbeli mester vizsgálja meg, hogy avval a céhnek szégyent s a városnak gyaláztatot ne hozzon.” Tehát a céhek elve a jó és becsületes munka produkálása volt.

A céhek első csirái.

Ezek után keressük azt, hogy hol rejtőznek és honnan bukkantak fel a céhek első csirái. Eredetét idegen földön, idegen iparosok közt kell keresnünk. Az első nyomok Olasz- és Németországba vezetnek

s ott is találjuk meg a németek társadalmi világában a céhek magvát, ahol már a XI. és XII. század első felében alakulnak iparos testületek. Ezeknek a társulatoknak eleinte tulajdonképpen a közös honvédelem volt az alapja és különösen a városokat övező falak, bástyák és kapuk őrzése. A német ipari városokban a céh a város védelmére alakult testület volt, s az úgynevezett „*Trinkstubék asztaltársaságából*” fejlődtek ki, míg nálunk előtérben van az iparos és a mesterség védelmi jelleg s csak másodsorban a hon-, illetve városvédelmi feladat.

Erdély területén a céhek megalakulását és azok rügyfakadását II. Géza király uralkodásának idejére tehetjük. (1141—1145.). II. Géza király az elnéptelenedett területek népesebbé tétele végett külföldi telepéseket hozatott be, akik megszállva ezen néptelen területeket, munkájuk és szorgalmuk által hamarosan feltűnnek és rövid idő alatt virágzásnak induló városokat és falvakat létesítenek. Ilyen telepések voltak a szász, német és flammand betelepülők, akik Erdély egyes részein és a felvidéki Szepességben telepedtek le. Ezek a telepések nemcsak az általuk már régebben üzött kézműiparnak lesznek szakszerű művelői Erdélyben, hanem valószínűleg magukkal hozták a Németországban már létező egyesülési szellemet is, amely által itt is új útát nyitottak az úgynevezett céhtársulatok, a céh egyesületek részére. Magyarországon és Erdély területén a céhek olasz és német mintára alakultak, de jogviszonyainkhoz alkalmazkodva lassanként egész magyaros jelleget öltöttek.

A szászok bejövedele Erdélybe.

E telepések bejövedele, ez iparos népnek Erdély földjére való átköltözködése korszakot alkot a történelemben, de minket erdélyieket közvetlenül közelebből is érdekel és érint, amiért is méltónak tartom, hogy a szászoknak Erdély földjére való betelepülését és a nép eredetét részletesebben is megismertessem.

„Amint előbb említve volt, II. Géza gyermekkorára esett a szászok bejövedele Erdélybe. Erdély területe ez időben nagyon néptelen volt. Erdély keleti szélein ott laknak a székelyek, a magyarok inkább északon telepednek meg, nyugaton a románok állanak. Délen rengeteg erdőségek beláthatatlan vadonok és puszták nyúlnak el, amely terep új telepítvényeket fogadhatott be.

A hagyomány szerint a Rajna torkolatánál, mikép még napjainkban is, a szárazföld alább fektött a tenger víz színénél. Az áradások ellen nagyszerű gáttöltésekkel védekeztek a parti lakók. Állítólag 1135-ben a tenger haragos dühe széttépve a töltéseket, kiáradt s Flandria nagy részének falvait és városait víz alá borította. Az ott lakó népek hontalanok lettek, odahagyták víz alá került honukat és másfelé kerestek maguknak hajlékot. A hontalan nép egy része Magyarország vendégszeretetéhez folyamodott és így jutott egy sereg szász a Szepességbe, ahol megalapították a szepesi városokat, más részük Erdély déli bérceinek és a Barcaság rónáinak vette útját. Apró csapatokban szivárogtak be, helyet, otthont keresve hontalan fejüknek. Nemzeti önállóságukra nem is gondoltak,

mert amint bejöttek Erdélybe és lefelé haladtak útjukon, Kolozsvárt, Désen, Tordán, Enyeden és ahol csak tanyát üthettek, azonnal letelepedtek.

Hogy mely évben jött be az első csapat, s mely évben az utolsó, erről adataink nincsenek. E bejöveteli időt rendszeren 1141—1143-ra teszik a történetbuvárok.

Számadat egyedül a brassói fekete-templom falán volt anualis említés e szavakban: „1143 Gejza II. Avus Andreae Regis Saxones evocavit in Transilvaniam.“

Az ide bejött apró csapatok annyira megnyerték a magyarok s a király kedvét, hogy régi hazájuk földjéről nagyobb csapatokat vonzottak be Erdély bércei közé, s ez újabb bevándorló csapatok telepedési helyéül egy pusztaságot jelöltek ki a mai Szeben vidékén, mely egyelőre Szeben, Ujgyház és Nagysinknek vidékét foglalhatta magába. Később Szászváros, Szászsebes, Szerdahely, Kőhalom és Segesvár területét is ellepték. Medgyes csak később jött velük kapcsolatba.

Azokat a területeket, amelyeket egyelőre elfoglalhattak a Nagyküüllő, Maros és Olt folyamok közt, sokáig „Das alte Land“ címen neveztek a szászok. Brassó és Beszterce vidéke, melyek egészen szigetszerűen fekszenek az eredeti szász földtől, csak később jöttek település alá.

Ezekből megállapíthatjuk, hogy a szászok betelepültek Erdély földjére. A kényszer, a természeti erők dühe, veszedelme űzte ki őket ősi földjükről, s II. Géza hívta a hontalanokat, az itt lakó népek pedig szívesen látták, szeretettel fogadták. Nem állítjuk és nem is állíthatjuk azt, hogy ők

hozták be a civilizáció magvát Erdélybe, mert akkor már mezőgazdaságunk elég jól virágzott, a föld és szőlőművelés meglehetősen kinőtte magát, legelőinket, erdeinket, ménesek, szarvasmarha nyájak, sertés csordák boríták, a majorság most is ismeretes fajai csaknem mind tenyésznek, az erdőkben a vadászat, a folyókban a halászat s a mesterséges tavakban, amely tavak alkotásáról számos oklevelünk van, amelyek szintén amellet bizonyítanak, hogy az ipar sem volt ezeken a területeken idegen. Az aranyhímzés, az aranyművesség, ötvösség magas fokon állott már akkor, a templomi ékességek, továbbá a csizmadiaság, timárság, asztalos-ság, kerékgyártás, szőcsség, takács-ság, kovács-ság, bodnárság, fazakasság és több mesterség már mind léteztek. Igaz, hogy a kereskedelem pangott vagy tán csecsemőkorát élte még e korban. Ezen segíthettek volna a szászok, de iparos nép lévén, s ma is az, nem volt alkalmas arra, hogy kereskedelmet teremtsen egy országnak. De elismerés illeti őket, hogy új ismeretekkel, új fogalmakkal gazdagították Erdély földjét. Oly népelem simult be ide, mely kezdetben egy törpének tetszett, s csak miután lábát megveti, leplezi le óriási küldetését."

Azt mondhatjuk, hogy ezek a telepések hoztak magukkal egy bizonyos egyesülési szellemet. De régi okleveleink arról tanuskodnak, hogy már nálunk is voltak társulatok, de ezek a társulatok inkább csak vallási jellegű társulatok voltak, s csak később fejlődtek ki iparos társulatokká és minden valószínűség szerint épen a szászok idetelepülésének hatása alatt. Egy-egy ilyen társulatnak kezdetben tulajdonképeni hivatása valamelyik tem-

plomi oltár fentartása, díszítése volt. Így például a kolozsvári mészárosok a *Szent Mihály templom hasonló oltáráról*, a timárok ugyanott *Szűz Mária oltárának* fentartásáról, a kovácsok *Szent László oltáráról* gondoskodtak, a szabók pedig a „*Mindszentek*“ oltárát díszítették és látták el.

Nagyszebenben is találunk egy ilyen vallási társulatot, amely társulat 1372-ben „*Gesellschaft des heiligen Leichnamen*“ címet viselte és a Máriáról nevezett templomban egy oltárt tartott fenn. Ehhez hasonló hivatású volt Kolozsvárt 1400-as évek elején a Szent Mihály templomban lévő Szent Katalin szűz és vártanu tiszteletére alakult „*Száműzöttek társulata*“ (Exulsum Fraternitas), mely társulat később egy céhhé alakult át.

A XIV. században a céhek még kizárólag vallási jellegűek voltak s ezen vallási jellegüket ugyan megtartva, de már a XV-ik század második felében virágzásnak indult céhek a körülmények hatása alatt arra kényszerítik a mestereket, hogy meglévő céhszabályaikat, amelyek jóformán mind vallásos vonatkozásuak voltak, ipari jellegűekké szabályozzák. Így a kolozsvári szabómesterek már 1475. november 4-én arra kérték a városi tanácsot, hogy a „*Mindenszentek oltárának gyülekezetét és a dicséretes szabó mesterség céhét erősítse meg*“, az elődök által korábban kibocsátott, ámde a „*rotadás*“ által már jórészt felemészített céhlevél tartalma alapján.

Amint ebből és más több hasonló céhlevélből kivehetjük, a céhek eleinte tisztán vallásos társulatok voltak s inkább a templomok oltárainak fentartásával foglalkoztak, továbbá ők gyújtották

meg és oltották el az oltárgyertyákat, minisztráltak és az egyházi szertartások alkalmával működtek közre, de ipari jellegük, ipari céluk e korban még nem volt s csak lassan-lassan, a kor haladásával, az ipari élet fejlődésével kapcsolatban alakítják át vallási jellegű szabályaikat iparüzésre vonatkozó szabályokká.

A céhek városvédelmi jellege.

Amint előbb említettük, a céhek tulajdonképpen közjellegű iparos társulatok voltak, de ezenkívül szintén ő reájuk hárult a városvédelmi feladat is. Sőt e feladat egyenesen kötelesség is volt.

Zsigmond király vezette be és rendelte el azt, hogy a városokat közfalakkal kell körülövezni védelmi szempontból. A múlt idők eme falainak, bástyáinak, tornyainak és kapuinak omladozó maradványait még ma is megtaláljuk az egyes erdélyi városok körül. Így pl. Brassó városát még mai napig is csaknem teljes egészében övezik a régi falak, bástyák és tornyok. A városba vezető régi kapukat lebontották. Hasonlóképen tárul eléink Segesvár, Medgyes, Szeben is, ahol a régi emlékek iránti kegyelet e műveket még részben meg tudta védeni. De már Kolozsvár ősi falai közül csak elvétve látunk egy-egy kis maradványt és a régi céhek bástyái közül még mindössze csak egy áll épen, a szabók tornya, vagy a Bethlen bástya.

E falak és bástyák arra szolgáltak, hogy a város polgárainak védelmet nyújtsanak minden kívülről jövő ellenséges támadás ellen. Persze a falak és bástyák önmagukban még nem voltak elegendők

arra, hogy a polgárok nyugalma bízósítsák az ellenséges támadással szemben. Ezekre a falakra és tornyokra védőkre volt szükség, akik fegyverekkel és más védelmi eszközökkel szembe szálljanak a támadó ellenséggel. Ezt a védelmi feladatot, ezt a katonai hivatást teljesítették az egyes ipari céhek, akik ha a szükség úgy kívánta, rögtön ott termettek a bástyák és várfalak fokán és az ellenséggel azonnal felvették a harcot.

A városokat övező várfalakon a város védelmében az összes ipari céhek résztvettek és erre a célra a várfalak bástyái úgy voltak beosztva, hogy azok közül mindegyik céhnek jutott egy-egy bástya vagy torony.

Tehát ha a viszonyok megkívánták, iparosaink odahagyva művelő asztalaikat, bevonultak a bástyákba és a szerény, csendes szerszámaikat a harci eszközök gyilkoló eszközeivel cserélték fel. A hétkés csizmadia, asztalos, aranyműves, sarkantyus stb. mesterek bizony sokszor még hetekig is ott őrködtek a bástyák fokán, de volt idő, amikor 1650. és 1711. között egy teljes félszázad alatt iparosaink több időt töltöttek a bástyákban és tornyokban, mint otthon művelő asztalaik mellett, sőt igen gyakran még „gyertyavilág mellett is őrködtek városuk nyugalma felett.”

Megállapíthatjuk azt, hogy a régi időkben bizony a céhekre óriási feladat és hivatás várt minden tekintetben, amelynek céh uramék mindig becsületesen eleget is tettek a szigorú céhszabályok szerint. Volt idő, amikor nyugodalmasan éltek, amíg a céh fejlődött, az ipar virágzott, de volt idő, amikor a céhek kizárólag csak harcra és küzde-

lembe vegyülve éltek, amely nyomoruságos idők bizony sokszor még a céheket is megingatták, mert előfordult az is, hogy a sok viaskodás közepette a céh tagjai sokszor annyira leapadtak, hogy új tagokról kellett gondoskodni, amit úgy oldottak meg, hogy a remekelő legényeket enyhébb elbírálás alapján könnyebben engedték bejutni a céhmesterek sorába.

Elismeréssel kell megemlékeznünk régi iparosainkról, akik oly önzetlenül, oly derekasan állották meg helyüket minden téren, bárhova is parancsolta őket a céh szigorú szabályzata. Derekasan állották meg helyüket hivatásuk mindenkori teljesítése alkalmával, mert ezek a régi iparosok jel-szava a becsület és az öntudat volt. Azokban az időkben ilyen szellem uralkodott a céhek világában.

A céhek belső szervezete.

A mult idők homályából fakadt céhcsíra, amely az olasz és a német nép társadalmi rendszerében született meg, lassan-lassan fejlődésnek indul, majd terjeszkedik és idővel csaknem egész Európa civilizált államaiban megtaláljuk a céhek intézményét, mint a kézműipar tekintélyes szervét és a kézműiparosság erős szervezetét.

A céhek Erdély földjén termékeny talajra találtak. Amint előbb említettem, valószínűleg a szász telepések hatása alatt, de egykori adataink szerint már Erdély földjén is léteztek társulatok, amelyek azonban csak vallásos jellegűek voltak és az idők folyamán alakultak át ipari társulatokká, amint azt előbb láttuk is.

Erdély városiban, ahol az ipari centrumok voltak, a céhek már a XIII-ik században szerepelnek és eredetüket is e korszakra vezethetjük vissza. A XIV. és XV. század már nagy fejlődést mutat a céhek terén, amíg aztán a XVI. és XVII. századok alatt teljesen kibontakoznak és Erdély minden városában megtaláljuk a céheket, élükön a céhmes-

terekkel, amint ezek szorgalmas munkájukkal fejlesztik és viszik előre a kézműipart, úgy hogy annak hírneve és dicsősége még Erdély határain túl is messzi idegen földön közismert és megbecsült lesz. Büszkén említhetjük fel, hogy Erdély kézműiparának e korban olyan hírneve és tekintélye volt, hogy annak termékeit még a művelt nyugati államok is nagy előszeretettel keresték és vásárolták meg, a kelet népeinek meg rendes bevásárló helyük volt az erdélyi piac. Különösen az erdélyi ötvösök, az arany és ezüstművesek tűntek ki remek munkájukkal, így elsősorban is pl. a zománcozott ötvösművek domináltak, amely remekek még a mesterség fokán is felül emelkedtek, mert valóságos művészi alkotások voltak.

De a céhek nemcsak az ipar terén dominálnak, hanem bizonyos időkben még a városok feletti vezetést is irányítják és azt gyakorolják is.

Az inasévek.

A céheket szigorú szabályok kötötték, aminél fogva az oda való bejutás nagyon meg volt nehezítve. Ha valaki a céh tagja akart lenni, ahhoz nem volt elegendő a remekelés, vagyis a mestermunka előkészítése, hanem ezenkívül még azt is megkövetelték, hogy az illető illetékes községi előjárósága útján igazolja „becsületes és törvényes származását.“

A céh tagjai tulajdonképen csak a felavatott mesterek voltak. De amíg mester lett, ezt megelőzőleg inaskodnia kellett valamelyik mester műhelyében. Az inasévek után felszabadult és segéd lett, amit aztán a vándorlás követett, végül pedig a

vándorévek letelte után a remekelés következett és ha azt is sikeresen kiállotta, csak azután került be a céh tagjai sorába, mint felavatott mester.

A mesterség tanulása az inasi évek alatt történt. Az inast valamelyik mesterhez be kellett szegődtetni „*apródi*“ *éveire*. A beszegődtetést megelőzőleg az inasnak két heti próbát kellett tenni, amit a céh-szabály is előírt, hogy az „első két hétben az ő mesterének erkölcsét, mivoltát meglássa, másfelől a mester is meg kellett ismerje azt az inast, hogy alkalmas-e a mesterségre és van-e rá kellő hajlama.“ A próbaidőt a céhszabály is szigorúan megszabta kimondva azt, hogy „egy mester se merészeljen egy inast is két hétnél tovább nála szegődtetlen tartani egy forint bírság alatt.“ A céhszabály azt is megkövetelte, hogy az inas törvényes és erkölcsös születését hivatalosan igazolja.

A kétheti próbaidő sikeres kitöltése után következett a beszegődtetés, amely ünnepélyes aktus keretében a céhmesterek jelenlétében történt. A szegődtetést megelőzőleg mindenekelőtt a szegődtetési díjat kellett lefizetni, amely időnként különböző összegben volt megállapítva. A fizetés alól a mesterek fiai fel voltak mentve.

Az inasokat 10—12 éves korukban fogadták fel és a tanulási idő azok részére, akik nem voltak mesterek fiai, rendszeren négy kerek esztendő volt. De bizonyos egyes iparágakban öt, hat sőt még nyolc évre is vettek fel inasokat, akik fizetést alig kaptak, csupán ruházatot, de azt is csak úgy szűkösen, mesterek fiaira, ha azok apjuk mesterségét akarták kitanulni, határozott időtartam nem volt megállapítva. Ezek három vagy négy év letelte

előtt is felszabadíthatók voltak, ha a mesterséget annyira elsejáltították, hogy a mesterségben helyüket megállották.

A beszélgetésnél a céhmesterek egyike megkérdezte az inas nevét és azt, hogy *„immár a próbahetet eltöltvén, tetszik-e ura és asszonya és eltöltheti-e ökegyelménél esztendeit?”*

Az inasok kötelességei.

„Az inasnak tiszte elsőben is, hogy minden reggel felköltében s lefektében az Istennek könyöröggjön azon, hogy az Isten segítse meg azon mesterségeinek megtanulására, melyre magát adta. Mint-hogy az inas az szolgálónál majd alább való cseléd, mivel az szolgáló esztendeig szolgál fizetésért, de az inasnak holtig való kenyeret ad az ő mestere vagy gazdája, ha jól viseli magát, azért mind urának, mind asszonyának kedvöket keresse, és hogy kedvökben lehessen, minden szombaton, ha kívánják, maga megkinálásával még az lábokat is megmossa.“

„Az mivelő asztalt, mely mihelynek mondatik, minden szombaton megmossa és az munkát össze szedje és az mihelyben a munkához valami hozzávaló, elrakja, hogy mikor ura ökegyelme kívánja, elé adhassa.“

„Afféle hejehujjakkal, rossz inasokkal, kártyázó és kockázókkal ne társalkodjék, hanem magánál jobbakkal. Minden becsületes embert megbecsüljön, minden embernek örömetst köszönjön, az süvege drága ne legyen.“

„Ha az ura kiményen a háztól, az ura munkáját le ne tegye, hogy az magáét felvegye és azt

mivelje. Minden munkája ura és asszonya hírével legyen.“

„Amit urától és asszonyától hall, azt az házból ki ne vigye, szóhajtó ne legyen. Ura és asszonya csizmáját minden esetben megtisztítsa s még az legényét is, úgy veszi hasznát. Köntösüket is megseperje s magát is csinosan viselje.“

Ezekkel a figyelmeztető szavakkal történt meg a beszegődtetés, ami után a szegődésről szerződést csináltak és azt egy könyvbe vezették be. Ezzel az aktus véget ért és az inas szorgalommal törtetett célja: a céh felé.

Sajnos, manapság a mult idők eme nagy jelentőségű és az inasra is nagy befolyást gyakorló szertartás teljesen eltűnt, kiment a divathól és helyét elfoglalta a sablon, a száraz szerződés, amikor a tanuló még azt sem érzi, hogy hivatalosan bevették inasnak.

Az inasévek alatt az apródnak hűségesen és becsületesen kellett szolgálja mesterét és mester-asszonyát. Nemcsak a mestersége körébe vágó dolgokat kellett elvégezze, hanem a házi teendőkben is el kellett járjon. Így például asszonyának vizet hordani, fát vágni, surolni stb. volt kötelessége. De ezt nemcsak az inasok csinálták meg, hanem még a fiatal legényektől is elvárták.

Bizony gyakran előfordult, hogy az inas beleunva mesterségébe, nyomtalanul eltűnt mestere műhelyéből. A céhszabályok szerint az inas szökése vizsgálat tárgyát képezte és ha az inasnak méltó panasza volt mestere ellen, úgy mesterétől elvették és hátralevő idejét egy más mester műhelyében töltötte le. A mestert pedig hibájáért szí-

goruan megbüntették. Ha pedig a mester elleni panasz nem felelt meg a valóságnak és állítását nem tudta bebizonyítani az inas, akkor volt mesteréhez visszarendelték méltó büntetés elnyerése mellett.

Az inasok szabadulása. Legénység.

Ha az inas tanuló esztendőit kitöltötte mestere műhelyében, akkor újból elmentek a céhmesterek elé, hogy a szabadítást megejtsék. Persze ez is másként történt, mint ahogy az ma történik, mert sajnos, ma a felszabadulandó inas és mestere közötti viszony a tanuló évek vége felé teljesen teherré válik, úgy hogy mindkét fél örül, ha egyik a másiktól megszabadulhat. A mai mester sietve szabadítja fel tanulóját, az inas pedig örvendve a szabadságnak, nagy reményekkel vág neki az életnek, amely aztán egymás után osztogatja a csalódások egész láncolatát annak az ifjú segédnek, aki féltudással, de igen gyakran teljes tudatlansággal, minden szakmai kiképzés nélkül kerül ki az élet görgyös útjára.

Mindezt csak azért említem fel e helyen, hogy rámutathassak arra a különbségre, ami a múlt idők szakmai kiképzése és a jelenlegi közt van. Abban az időben nagy súlyt fektettek arra, hogy az inasból jó szakember legyen, hogy helyét megállhassa, ha kikerül az életbe és ne hozhasson szégyent arra a céhre, amely tagjai közé fogadta. Épen ezért szigoruan megkövetelték a tudást attól, aki felszabadult és attól, aki önálló mester akart lenni. Ma? Mindez hiányzik. Az inasok szabadítása sem egyéb, mint egy sablonszerű írott szerződésnek a felszabadulandó inas kezébe adása, hogy bol-

doguljon vele, ha tud, akár mint segéd, akár mint önálló mester vagy mint kontár, amely sors sajnos, ma a legtöbb legénynek a szomorú kálváriája.

A céhek idejében a szabadítás is ünnepélyes formák közt történt meg. A céhmesterek egyike újból megkérdezte a szabadulandó inastól, hogy „*ki a neved édes öcsém?*” Az inas már csak szokásból is csak a becéző nevét mondotta, amire azonban a céhmester félbeszakította; mondván: „*eddig volt a neved Józsi, ezután léssen a te neved Szabó József azért, mivel Isten Ófelsége az inas-ságra elégségesképpen reá segített és elengedte töltened inasi esztendeidet. Az Istennek estve, reggel adj hálát érte.*”

A felszabadítás ezzel megtörtént, amiről szabadító levelet kapott. Ezeket a szabaduló leveleket kézzel írták, de már 1765-ben megtaláljuk a kolozsvári szabó céh intézkedései között „*hogy annakutánna a felszabadult ifjaknak nem írásban, hanem nyomtatásban adjanak szabadítólevelet, melyre nézve a céhatya nyomtattatott is százat.*”

A szabadítás megtörténte után az inast nem engedték szélnek, mint ma, hanem a céhmester a következő jó tanácsokkal látta el:

„Azért, hogy már felszabadultál, magad el ne higgyed, hanem ezentul valamely becsületes mihelyben lakol, látván uradnak és asszonyodnak szükséges voltát, ne szégyeljed segítséggel lenni, amiben kívántatik, mert becsületedre fog szolgálni. Ha a szükség úgy hozza, két-három darab fát vágni ne resteld, meg a kútról is egy-két veder vizet merits; azért semmi becsületed el nem vész, sőt még növekedik érte. Ha peniglen melletted inas

nem lészen, szintén úgy tartozol az mivelő asztalt az becsületért megmosni minden szombaton, hogy a munkában valami pecsét vagy mocsok ne essék. Úgy a munkához valókat elrakni és reá gondot viselni, azután elé is adni tartsad magad kötelességeinek.“

Ilyen intelmekkel engedték jövőendő útjára a felszabadult szabólegényt, amely szokás azonban minden céhben meg volt.

Amikor a céhmester a fenti intelmet az inas, azaz már legény lelkére és szívére kötötte, még a következőkre figyelmeztette: „minden munkája ura hírével legyen és akkor mivelje, mikor ura őkegyelme időt ad reája. Idejét hiába el ne vesztessesse, korhely legényekkel ne társalkodjék és az fogadókat s kocsmákat ne gyakorolja, melyért az társaságba megbüntetik. Ha az ura vagy asszonya hazulról elmegy, szintén úgy viseljen gondot mindenkire, mintha maga volna a gazda és hogy továbbra is becsülete légyen és több jóakarattal élhessen urának és asszonyának, hiven, szerényen igyekezzék és hírek nélkül széjjel ne járjon. Hogyha pedig vásári mihelyben fog lakni, hiven és igazán igyekezzék a munkát eladni és ha magának is munkája lenne eladó, az uráét le ne tegye a magáét a vásárlónak dicsérvén, mert az ilyen dolog nem szolgál neki becsületére.“

Vándorévek.

A felszabadult legény most már megkezdte az önálló életet. De nem úgy volt, mint ma, hogy a legény egy kis csalafintasággal rögtön mester lett, hanem a céhek arról is szigoruan gondoskodtak,

hogy az a legény, legényévei alatt minél többet tanuljon, minél többet lásson és minél több városban és műhelyben forduljon meg, hogy ezáltal alapos ismereteket szerezzen úgy szakmai, mint társadalmi téren és így mint leendő céhbeli mester, helyét kifogástalanul megállhassa.

Ezen tapasztalatok és ismeretek megszerzésére a vándorlás vagy bujdosás volt előírva, amit a céhek ugyancsak megköveteltek a legényektől. A vándorlás évei nem voltak pontosan meghatározva, mert a különböző iparizsakmák elsajátítása és alapos megtanulásához hol több, hol kevesebb idő kellett. A főkövetelmény az volt, hogy a legény mesterségébe teljes szakszerű jártassággal bírjon, mert csak a teljes tudás tette lehetővé a céhbe való bejutást. A legények vándorlási éveik alatt sokszor az egész országot bebarangolták, ami természetesen a legtöbbször gyalogszerrel történt, mert abban az időben vasút nem volt s a szegény legénynek meg a drága kocsizásra nem volt pénze.

A céhszabály a vándorlást azonban némileg mégis megkötötte, mert kimondotta, hogyha „valamely legény itt az városban esztendeig és három napig lakjék egy öreg mesternél, hogy az városi műnek szokásait és módját megvehesse, az mestere is megvehesse az legénynek erkölcsit.” Tehát csak ez az esztendő volt megkötve, a többi éveket ott tölthette a legény, ahol épen ő akarta.

A céh legényei a munkából is alaposan kivették részüket és, igazán elmondhatjuk, hogy kora hajnaltól a késő éjszakáig dolgoztak és robotoltak ezek a szegény legények gyertyavilág mellett. A munkálkodás reggel 3—4 órától esti 8 óráig tar-

tott, de bizony sok műhelyben még ezen is túltettek, mert esti 10—11 óráig görnyedtek a halovány fény mellett, alig pihenve napi öt-hat órát.

Legényszálló vagy Herberg.

A vándorló legény ha betért valamelyik városba, első kötelessége az volt, hogy a legények atyjánál jelentkezék, mert a céh úgy intézkedett, hogy a legény egy mesternél se keressen se tartson lakást, hanem a legények atyjánál és attól várjon az mű dolgából, — és az olyan legényt egy mesterhöz se vigyék, hanem ahová az apa adja vagy rendeli őtet, tudniillik, amely mester először legényt kért.

A vándorlegények részére a legényszálló volt berendezve. Mi volt az a legényszálló? A városba érkező legények, akik munkát kerestek, nem házalhattak úgy mint ma, hanem a céh által berendelt közös tanyájuk, úgynevezett szállás — (Herberg) volt egy arra választott mesternél, amely mestert a „legények atyjá“-nak nevezték. Sőt a céhszabály még azt is kimondotta, hogy „az apa tartozzék neki három pénzért egy ételt adni, ha pedig valamely legény költségtelen volna, az apa az legénynek hire nélkül két ételnél többet az olyan legény számára ne adjon és mikor szolgálatra kél, az apának megfizessen.

A szállástadó atyával szemben minden legény kellő tisztelettel és engedelmességgel tartozott viselkedni. Az ő rendeleteinek engedelmeskedni tartoztak.

Igen ám, a szigoruan fegyelmezett céhek idejében sem ment minden a megkívánt szabályok

szerint, mert már akkor is szokás volt a jobb munkásokat elcsalogatni egyik mestertől a másikhoz, ami napjainkban épenséggel nem ritka, sőt a leggyakoribb eset. Napjainkban az ilyen cselekményeknek semmi komolyabb következménye nincs. de régen, a céhek idejében szigorú büntetések terhe mellett volt tilos valamelyik mestertől a legényt elédesgetni, különösen „nagyobb napszám-nak” ígérete mellett, kimondván a céhszabályokban azt, hogy „egy mester, más mesternek legényét kéz alatt, vagy nyilvánosan kemény büntetés alatt hitegetni ne merészelje.”

Nem volt szabad az sem, hogy a legény mesterét hét közben elhagyja, de viszont a mester sem küldhette el legényét.

Külön intézkedett a céhszabályzat arra vonatkozólag is, hogy húsvét, pünkösd, és karácsony előtt három héttel nem volt szabad műhelyét elhagyja egy munkás sem, de a mester sem küldhette el ezen idő alatt legényét. Ezen intézkedés arra szolgált, hogy az ünnepek előtt felhalmozódott munka hátráltatást ne szenvedjen.

A legények társasága.

A legényeknek külön társaságuk volt és külön gyűléseket is tartottak, de mindig a céhek felügyelete és ellenőrzése alatt. Ezt a társaságot „*Ifjú legényi társaság*”-nak hívták és a céh kebelébe tartozott, amely felett a felügyeletet a céh által erre a célra kirendelt két mester az úgynevezett „*bejáró mesterek*” (Beysetzer) gyakorolták.

A legények társasága, ha a céh oltalma alatt is állott, azért mégis volt némi önálló jellege.

Volt a legényeknek egy céhládájuk, amely a két bejárómester ellenőrzése alatt két legényre volt bízva, akiket *dékányoknak* vagy *öreglegényeknek* (Alt knecht) hívtak és a ládára ügyeltek és annak gondját viselték, mert meg volt határozva, hogy

„amely legény a városba jön, az köteles első félheti bérét beszolgáltatni a ládába. Ha pedig valamelyik legény ezt nem tenné meg, az olyant a láda előtt négy pénzzel büntessék meg.”

A legények társaságának egyik szociális intézménye volt, hogy társait segítse is, ha azok különösen betegségükben rá szorultak arra.

„Ha valamely legény megbetegednék és annyira elerőtlenülne, hogy magát nem bírhatná, minden éjjel két-két legény vigyázzon mellette és bánjon vele azonkép nappal is, ha az szükség kívánja, sőt ha betegségében költség nélkül megfogyatkoznék, az ládából 25 vagy 50 pénzt adjanak neki. Annak utána az beteg legény, ha meggyógyul, tartozzék az kölcsön adott pénzt hat hétre megfizetni.”

A céhek szigorú felügyeletet gyakoroltak a legények erkölcsi élete felett is és különösen a korszakok és szerencse játékok esetén nagyon szigorú büntetések alá estek, ha azok ellen valamelyik legény vétett.

A részegséget is büntették, mert kimondották, hogy „ha valamely legény oktanul megrészegednék, hogy az bort kiadná, az olyan tartozzék az ládába fizetni 32 dénárt; ha peniglen ilyen vétekben valamely ifjú lélegzik, az is bűnhődjék bűne és az legények szokások szerint a láda előtt.”

Ilyen szigorú szabályok közt élt a céhek legé-

nye, ha vándorútjában egy-egy városba betért. De ezekre a szigorú intézkedésekre nagy szükség volt, mert az élet útján már ifjú korában megtanulta, hogy pályájának célkitűzését a nevelésnek csakis eme követelményeinek alávétése útján érheti el. A céhek eme követelmények betartására óriási súlyt helyeztek, mert a céhek létalapja és azok tekintélye elsősorban is arra az erkölcsi alapra volt fektetve, mely alapot kötelességtudásnak, fegyelemnek és engedelmességnek nevezünk. Ezt a tudást, ezt a fegyelmet és engedelmességet kellett elsajátítsa, megtanulja, irányelvévé tegye az a legény, aki azokban az időkben mester és mint mester a „becsületes céh“-nek felavatott tagja akart lenni.

Bár most is a mult idők céhének szelleme lengé át kézműipari életünk világát, hogy új erőre, új életre kelhetne az a rendszer, amely a jelenlegi formájában csak korcsitურája annak az évszázados céhrendszernek, amelyet oly könnyedén, félvállról szeretnek lekicsinyelni és ósdinak nevezni azok, akik annak ideális szellemét, nagyszerű szerveztét és szigorú szabályait csak hirtől ismerik.

A céhek ma is a legtökéletesebben beillenének társadalmi rendszerünkbe egy kis modernizálással, amint azt már több nyugati állam iparkodik is bevezetni, mert rájöttek arra, hogy a céhek intézményének minden alkotása tökéletes és a legjobb s hogy szakmai téren az iparosok a legjobb kiképzésben részesülnek.

Nehéz életük volt a régi legényeknek. Vándorbot és vándorút volt a társuk, sokszor évek hosszú során át, amíg megérett bennük az a tudat, hogy

elérkezett az idő arra, hogy a vándor életet felcseréljék a tudásukra alapított, alaposan kitanult és minden tekintetben elsajátított mesteri étellel.

A remekelés.

Ha a legény végigjárta fáradalmas vándoresztendeit, ami nem volt pontosan meghatározva, de szokás alapján rendszeren három évre terjedt és elég erőt érzett magában arra, hogy önálló mester legyen, akkor következett a céhbe való felvétel. Igen ám, de a céhbe való belépés nem ment olyan könnyen, mint ma az iparendélyek megszerzése, hanem a céh bizonyos követelményeket írt elő. Elsősorban is, aki valamelyik céhbe be akart lépni valamelyik városban, a céh-szabály úgy intézkedett, hogy az illető ha mester akart lenni, „ennek előtte a városban esztendeig és három napig lakjék egy öreg mesternél, hogy a városi műnek szokását és módját megvehesse, az mester is megvehesse a legénynek erkölcsét.“

De nemcsak ezt kívánta meg a céhszabály, hanem a legényeknek még a bizonyítványokat is fel kellett mutassák. Evégből szükség volt a keresztlevéltre, mert a céh csak azokat vette fel tagjai sorába, akik „tisztességbeli ágyból, azaz mind atyától s mind anyától jámbor és tisztességbeli személyektől született és nemzettetett légyen.“ Ezenkívül be kellett mutassa tanuló levelét, vándorkönyvét és erkölcsi bizonyítványát. S ha mindezek az írások rendben voltak, akkor a városi magisztrátustól meg kellett szerezze a polgári jogokat, majd remeket csinált s végül pedig két mesterebé-

det tartozott adni. Az egyik mesterebédet a remekeléskor a céhbe való felvételkor, a másikat pedig egy év leteltével adta.

A remekelés alkalmával bizonyos illetékeket is tartoztak lefizetni a céh pénztárába, amely illeték a körülményekhez képest változott, de rendszeren 6 és 30 forint között volt és ezt az illetéket viaszpénznek hívták.

A viaszpénz bírság is volt, amelyből a céhek külön vagy közös oltáraikon gyertyáról gondoskodtak.

Jellemző volt a céhnek ama intézkedése is, hogy a remekelést megelőzőleg a legényeknek szigorúan tilos volt a nősülés, és aki ezt megszegte, szigorú büntetést mértek rá, amely összeg 6 és 10 forintok között váltakozott. De a korai házasság idővel mind gyakoribb és gyakoribb lett, mert házasságuk révén a legények egy kis pénzre is tettek szert és így a „remek illetéket“ könnyebben be tudták fizetni. 1659-ben a kolozsvári szabó céhnél remekezett négy legény közül kettő, 1662-ben és 1664-ben mindenik házas volt, 1665-ben pedig hat jelentkező közül csak egy volt nőtlen.

A remekmunka készítése abból állott, hogy a legények kifogástalan munkát kellett készítsenek, amit a mesterek a legszigorúbb bírálatnak vetettek alá. A remekelő legényeknek azt a munkát kellett elvégezniök, amit a céhmesterek kijelöltek, így például a suszterlegények „két pár sarut.“ Az elkészítendő remek mű a következőleg volt meghatározva: „az egyik pár fekete viasszal megfényesített és tődzéssel keményen megvarratott, a másik pár könnyű magas fejjel. Továbbá egy pár férfi

és egy pár asszonyi Embernek való Selyemcipő és egy pár Paputsnak készítése rendeltessék.“

A szabó céhszabályzat a következőképen rendelkezett: „ha valamely szabó a céhbe akarja magát ajánlani, köteles legyen reá, hogy annak előtte mindenféle módu ruhának, az melyeket az céhmesterek eleibe adnak, az formáját az önön kezével megírja (kirajzolja) és meg is varrja.“

A remeket önállóan kellett elkészítse a céhmesterek házában rendesen a két céhmester jelenlétében és felügyelete mellett. A kiszabás pedig az egész céh jelenlétében ment véghez. A munka elkészítése a mesterségek szerint rövidebb vagy hosszabb ideig tartott. Így például egyik szabólegény 1686. április 29-én kezdette el remekét és május 5-én fejezte be, tehát hét napig dolgozott rajta. De előfordult az is, mint pl. az asztalos, ötvös, vagy lakatos iparnál, hogy a remek elkészítése két, sőt három hétig is elhúzódott.

Igen ám, de céh uramék sem ültek csak úgy szárazon, amíg a legény remekét készítette, hanem megfelelő lakoma volt, amit persze a legények állottak. Míg a mesterlegény javában izzadt remekével, addig a céhmesterek már amugy igazában lakmároztak. Duskáltak a jobbnál-jobb ételekben és kitünő borok tették élénkké kedélyeiket. Ez azonban csak bevezetése volt a lakomának, mert az igazi áldomás „a mesterasztal“ csak egy év múlva következett. Ekkor egy „jó bötsületes ebéd“ következett, amely ebédre a bíró uram harmadmagával, a céhmesterek pedig rendesen feleségükkel jelentek meg. A remekmunka elkészítése után annak felülvizsgálata következett a látómesterek által, amit

nagyon szigoruan vettek. Nagyon gyakori volt, hogy a legényt, ha remeke nem felelt meg, egy évre, sőt két-három évre is visszavetették, hogy mesterségét kifogástalanul megtanulja és tudja. Ha pedig kisebb hibákat fedeztek fel a látómesterek, akkor pénzbüntetéseket róttak ki, figyelmeztetve, hogy fogyatékoságukat pótolják. Így például 1659-ben hét forint büntetéssel sujthattak egy ifjút a látómesterek, 1686-ban Ibrányi Györgynek „a remekjében való difficultásában esett fogyatkozásért“ négy forintot kellett fizetnie.

Ha a remekelés sikerült, következett a legénynek a céhbe való felvétele, vagyis a mesterek sorába való beiktatása, felavatása. Nevét beírták a mesterek lajstromába s ezzel az illető mint „ifjú mester“ a „betsületes céh“ tagja lett, műhelyét megnyithatta és dolgozhatott, inast és legényt tarthattott.

Ilyen előfeltételek és szigorú követelmények mellett juthatott be a céhbe az a mester, aki négy éven át tanulta szakmáját, mint inas, éveken át mint vándor legény képezte magát és fejlesztette szakmai tudását, hogy a remeket kiállva, igazi kiérdemelt „mestere“ lehessen szakmájának.

A céhek lakomái. (Collatiok.)

A céhek szigorú rendszabályai, amelyekkel a szakmai dolgokat irányították — a vigabb életről sem feledkeztek meg. Céh uramék gondoskodtak arról, hogy minden alkalmat megragadjanak, hogy egy-egy kellemes, vidám délutánt vagy estét eltölthessenek.

A lakomák, vagy collatiok közül a „mesterasztali collatio“ volt a legfontosabb. Ezt a lakomát azok a mesterek tartoztak rendezni „akik a betsületes céhbe beállottak“, vagyis ha az ifjú mesterek végleg bekerültek a céh tagjainak a sorába. Megjegyzendő, hogyha a legények remeke sikerült is, akkor még nem lett a céhnek rendes tagja, hanem egy bizonyos ideig, mint ifjú mester teljesített szolgálatot a céhben.

A mesterasztali lakoma különböző helyeken, különböző céheknél más és más szokások szerint volt összeállítva, de azért a céhek rendszeren előírták, hogy mit kelljen felszolgálni. Az ebéd négy, hét, nyolc tisztességes tálételből volt összeállítva, ezenkívül borból annyi, amennyit céh uramék megtudtak inni.

Sokszor négy tál étel volt előírva, de hogy az a négy tál étel tizennégyet is kitett, álljon itt példaképpen az egyik céhlevélben előírt négy tál „bötsületes étel.“

„Annak utána tartozik esztendő mulva a több mestereknek egy mesterasztallal, amelyben négy tál étel legyen ez szerint, amint következik“:

„Első tál éték: tészta borssal, két kappan rizskásával.

Második tál éték: sült legyen, úgymint: egy töltött malac, egy lud, egy kappan, négy töltött tyúk, nyolc font disznóhús pecsenye, nyolc font tehén hús pecsenye és egy nyúlnek az utolsó része.

Harmadik tál éték: káposztás hús.

Negyedik tál éték: rizskása tejjel, trágyával (t. i. tepertővel) ezek után gyümölcsöt adjon a miszerint talál, és ezek csak egy asztalra való készü-

lettel legyenek. A négy tál éték mellé adjon két forint ára bort.

Hogyha pedig ezeket mind nem akarná megadni, tehát adjon 12 forintot s a mesterek készítsenek egy mesterasztalt vele.”

De nem minden céhnél volt így körülírva a felszolgálándó ebéd. Sok céhnél csak általánosságban jelezték, hogy mit adjanak az asztalra. Például: „Az ebéd pedig legyen jól elkészítve tehénhúsból, őzhúsból, borjú és bárányhúsból, nyúl húsból és sült malac húsból, ludakból, kappanokból és mentől jobb bort talál a városon, olyat vigyen elegendőt azon mesterebédre.”

Sok helyen még azt is megkivánták céh uramék, hogy „muzsikás” is legyen.

Érdekes, hogy céhuramék milyen nagy súlyt fektettek a bor kimélésére is. A kolozsvári szabó céh erre vonatkozólag a következőkben intézkedik:

„Az égetett bornak, aquavitának, mésernek, színes bornak és akármilyen egyébféle színes itálnak is történetből való cseppentéséért való büntetést” 1678-ban hagyta a céh, de kimondotta, hogy „ha vigyázatlanságból csepegteti valaki, annak büntetése mindenkor 2—2 pénz”, azonkívül kimondották, hogy „mivel a betsületes társaságban a négy utolsókat illeti a pohártöltés, ha mikor bort, vagy másért töltene s ugyan vakmerő vigyázatlanságból vagy pedig megrészegedvén csurgatná, nemcsak csepegtetné a pohártöltő, egy eitelnék (kupának) áráig mindenkor megbüntetheti érette.”

De a céh kannája is nagy becsben állott, mert aki azt eltörte, köteles volt érette egy másikat adni

annyi borral, amennyi benne volt az eltöréskor „az eltörésért penig adjon 99 dinárt, hogy másszor annál vigyázóbb legyen.“

Arra is ügyeltek céhuramék, hogy egyik a másikat sohase erőltesse az ivásra, hanem mindenki csak kényekedve szerint élhessen azzal. Büntetés járt azért is, ha valaki „Isten ajándékát, a bort elöntötte.“ Ha valaki a más poharát döntötte el, más előtt ezért hat dénár büntetés járt, ha pedig a saját poharát döntötte el, két-két pénz volt.

A lakomákat azonban nemcsak akkor tartották, amikor valamelyik legény remekelt, illetve új mesterré avatták, hanem más alkalmakkor is. Sőt céh uramék minden lehető alkalmat felhasználtak, hogy összehívdik és egy kis házimulatságot rendezhessenek. De rendeztek is ökelméék, amikor csak szerét ejthették. Így a processiók után, a céh védszentjének ünnepén, újév napján, céhgyűlések alkalmával, névnapokon mindig kijárt egy kis multság. A „köszöntő pohár“ lakomája is nagy jelentőségű volt, amely lakomát akkor tartották meg, amikor valamelyik idegen mester jött a városba és a céhbe akart állani.

E lakomák így tartottak Mária Terézia királyné (1740—1780.) uralkodásának idejéig. De úgy látszik, hogy a lakomák nagyon lábrakaptak, mert a királynő egy rendeletével megtiltja a további lakmározásokat, amely szerint „minden vendégeskedések és iddógálások megtiltatnak, nem is leszen szabad a céheknek az új mestereket ebéd, vagy italadással akármely szín és fogás alatt terhelni.“

Mária Terézia királynő rendelete csak papíron maradt. Nagy érvényt nem tudott elérni, mert bi-

zony céhbeli uramék nem egykönnyen tudtak lemondani arról, hogy az évszázadokra visszanyúló jószokású örökségről, ne lakmározzanak, ha arra alkalmuk kínálkozott. A királynő a lakomák tartását azért tiltotta be, mert azok legnagyobb részét rendesen a céh pénztárából fedezték. Újabb céhszabályok pedig egyenesen büntetés terhe mellett tiltják meg, hogy a céh kasszájából lakomákat rendezzenek az erre mindig készen álló mester uramék.

De a rendeletek csak értéktelen rendeletek maradtak, mert a céhek nem hagytak fel soha a lakomákkal, sőt amikor már a céh-intézmények is megszűntek, a helyüket az ipartestületek vették át 1884-ben, a céhek tulajdonképeni utódai az ipartársulatok sem hagytak fel a collatiókkal, amiket még napjainkban is kultiválnak egyes ipartársulatok. Így például a kolozsvári csizmadia ipartársulat minden évben, amikor a színek árusító helyeit a tagok közt kiosztják, rendesen egy ünnepélyes lakoma következik, amely alkalommal a tagokat maga a társulat, vagyis a céh látja vendégül saját pénztára terhére. Az ilyen és ehhez hasonló lakomák tartását számtalan városban igen sok ipari szakma tartotta fenn és azt hűen meg is őrzi nemzedékről-nemzedékre, utódokról-utódokra ültetve át.

Amint láthattuk, a céh tagjai szigorú rendszabályok keretei közt oltalmazták az ipar értékét és annak tekintélyét. E társulatokba való bejutás nem ment egykönnyen, mert megkivánták a szaktudást, és megkövetelték, hogy aki annak tagja, az becsületes és erkölcsös ember legyen. És ha a szükség

úgy kívánta, mint katonák őrködtek városaik polgárságának biztonsága felett éjjel-nappal, sokszor heteken sőt hónapokon át is. És ezért mégis tudtak időt szentelni arra is, hogy összegyűlve a céh házában, vagy a céhmesterek házánál egy-egy pár órát vidáman, jókedvben töltsenek el.

Ilyen volt a letűnt évszázadok iparosainak az élete.

A társpoháradás.

Amikor az inas apródi éveit kitöltötte és fel szabadulva a legények sorába került, a legénynek az ide való felvétele is ünnepélyes formák közt, lakomával egybekötve történt. Ez az aktus volt az úgynevezett „*társ poháradás*“. Ezen alkalommal a társlegény egy lakomát adott, amely pl. a nagykirályi szíjgyártó legényeknél három tál ételből, egy kappanból és tizenkét itce borból állott. A pohár elköltése a következő ünnepségek közt ment végbe. A felavatandó legény keresztapát és keresztanyát választott, akik a legényi avatásnál mellette állottak. Amíg az új legény a társpoharakat itta, két mesterlegény egy tányért tartott kétfelől az álla alá. Az új legény ékes beszédek tartása mellett 3 pohár bort ivott, egyet az ország, a másikat a város, a harmadikat pedig a céh javára. A hivatalos avatás után kezdetét vette a dinom-dánom, ami sokszor teljes elázásig tartott.

Az özvegy mesternék joga.

A céhszabályzat az özvegyen maradt mesternék sorsáról is gondoskodott. Az özvegy mindaddig, amíg férjének nevét viseli, mesterségét min-

den akadály nélkül folytathatja. A céhmesterek azonban gondoskodtak arról, hogy az özvegyhez egy olyan legényt rendeljenek ki a műhely és mesterség vezetésére, aki mesterségét jól érti. Ha az özvegy nem volt megelégedve a kirendelt legénnyel, úgy egy másikat, sőt egy harmadik legényt is kérhetett a céhtől, de ha egyik sem felelt volna meg, a céh többet nem adott ki. Ilyen esetben az özvegy a legények szállásáról hívhatott magához legényt. A céh részéről kirendelt legénynak hivatását teljesítenie kellett, mert különben munkát sehol sem kapott és a városon mester nem lehetett.

Gyakori eset volt, hogy ilyen kirendelt legény — különösen ha az özvegy fiatal és szép volt — feleségül is vette segítő ideje alatt. Ha ilyen eset előfordult és a legény rászánta magát, hogy mesternőjét feleségül veszi, első kötelessége az volt, hogy szándékát be kellett jelentenie a céhmestereknek. Ezután pedig mivel még nem volt mester, el kellett készítenie a remeket, hogy ennek alapján a céh tagjai sorába kerülhessen.

Tehát amint láthatjuk, a céh gondoskodott arról, hogy az öregségre jutott mesterné iparát tovább folytathassa, hogy ezáltal anyagi nehézségeket ne szenvedjen, sőt még az esetleges férjhezmenetelét is előmozdították egy-egy ügyes és szakszerű legénynak az özvegy műhelyébe való rendelése által.

A céhek gyűlései

A céhek életében nagy jelentősége volt a gyűléseknek, amely gyűléseken intézték a céhek ügyeit. Ha szükség kívánta új szabályokat alkottak, az új mestereket vették fel a céhbe, ítélkeztek, utasításokat adtak ki és ami a legfontosabb volt, választották a céhmestereket.

A céheknek fontos joga volt az ítélkezési jog kihágási és vétségi ügyekben. Amely uraknak ilyen panasza volt, az köteles volt a céhgyűlés elébe terjeszteni azt, hogy „így a panaszlásának feladása illendő uttyán elláttassék.“ A céh az illetőt a vád súlyához képest 1-től 6 forintig büntette meg. Súlyosabb esetekben a városi biztos jelenlétében kellett a panaszt benyújtja. Amely ügy — lévén súlyosabb természetű — sem a céh, sem a városi biztos hatáskörébe nem tartozott, azt a városi ítélőszék elé utasították. A céhek által kiszabott büntetéseket hátrább ismertetem részletesebben.

A céhek évenként rendszeren négy gyűlést tartottak és pedig a kántorokon vagyis minden negyedév elején. A rendes céhgyűléseken kívül, ha a

körülmények úgy kívánták, rendkívüli gyűléseket is hívtak össze. A gyűléseken meg nem jelent mestereket pénzbüntetéssel sujtották.

A gyűlések összehívása, akár rendesek, akár rendkívüliek voltak „*táblajárás*” által történtek. A tábla egy zárral ellátott rézdoboz volt, amit a mesterek inasaik által küldtek egymáshoz. A rézdoboz belsejében ott volt a közlemény egy papi-ron, amit a céhmesterek közölni akartak a tagokkal. Így meg volt írva a gyűlés ideje és tárgya, valamint a büntetés összege is arra, aki a gyűlést elmulassza. Ez a táblajárás a kolozsvári csizmadia társulatnál még mai napig is szokásban van,

A gyűléseket ősi szokás szerint rendesen istentisztelet előzte meg, amely istentiszteleten úgy a mesterek, mint a legények jelen kellett legyenek, mert ha nem jelentek meg, büntetés volt osztályrészüik. A céhek eme szokásait arra a korra lehet visszavezetni, amikor még csak tisztán vallásos társulatok voltak. De a szokásukat évszázadokon át megőrizték és fentartották.

A céhgyűlések közül a legnagyobb jelentőségű és legünnepélyesebb volt az évi közgyűlés, amit rendesen újév napján vagy vízkereszt napján tartottak meg. De előfordult az is, hogy ezeket a gyűléseket rendesen január esetleg február hónapok valamelyik napján tartották. Ezeken a gyűléseken a város előljárósága is képviseltette magát comisáriusa útján. A gyűlésen a céhmesterek beszámoltak évi működésük eredményéről, előterjesztették évi számadásaikat, amit a számvevők átvizsgálva vagy elfogadtak, vagy ha „olyan tételeket találtak, amelyeket elhinni épen nem tudtak,

együttesen adóssá tették a céhmestereket.”

A céhmesterek lemondása és választása is ezen a gyűléseken történt. Azonban nem volt okvetlenül szükség más új személyeket választani, mert a régi céhmesterek a tisztujító gyűléseken újra választhatók voltak.

A megválasztott céhmesterek száma helyenként és időnként többféleképpen váltakozott. Egy 1376-ban kelt pozsonyi suszter-céh-szabály a következőképpen intézkedik:

„Minden évben két céhmestert választanak, akik felvigyáznak arra, hogy a mesterek jól dolgozzanak.” Nagy Lajos királynak 1376-ban kelt rendelete, amely rendelet az összes céheket szabályozza, szintén két céhmester választását írja elő. Mátyás király uralkodása alatt kelt céhlevelek rendszeren egy céhmesterről szólnak. Az erdélyi céhekben, amelyekben javarészt szászok voltak, két céhmester szerepel a XV-ik században, míg a kaszai céhek szintén XV-ik századbeli levelei négy céhmestert említenek. Tehát amint láthatjuk, számuk kettő és négy között váltakozott. A céhmestereket a körülményekhez képest, amely városban a magyar és szász iparosok aránylagos számban voltak képviselve, váltakozva választották a céhmestereket még pedig úgy, hogy az egyik évben a zül került ki a vezetőség.

magyar, a másik évben pedig a szász iparosok kö-

A céhmestereket a céh azon tagjai választották, akik felavatott mesterek voltak, de azért az ifjú mesterek is jelen lehettek, de az egész gyűlés alatt állaniok kellett s ezért fennálló uraméknak is nevezték őket.

A választás vagy egyhangulag, vagy szótöbbséggel történt és az eredményt jegyzőkönyvre vették. Ha a választás lezajlott, a megválasztott új céhmestereket legelőbb a város bírása és tanácsa elé vitték, ahol esküt tett köteletségének pontos betartására és feladatainak teljesítésére.

Ezután a számvevők átadták a céh vagyonát a leltárban foglalt adatok szerint. És ha mindez lezajlott, következett az elmaradhatatlan lakoma, amelyen a régi és új tisztviselők vidám borozgatás közben adták és vették át a céhek igazgatását.

A céhmesterek.

A céhek élén a céhmesterek állottak, akiknek száma, amint előbb említettem kettő és négy között váltakozott. A céhmesterek közül az első céhapának (Zechvater) hívták, a többieket második, harmadik, negyedik céhemester címmel illették.

A céhapa volt a céh főgondviselője, érdekeinek védője, pénztárnoka. A céhgyűléseken és lakomákon ő elnökölt. A mestereket ellenőrizte és munkáikat szükség esetén megbírált. Öröködött a céh törvényei felett, hogy azokat pontosan és lelkiismeretesen betartsák, az ellene vétők felett bíráskodott. Ő képviselte a céhet kifelé, úgy a hatóságokkal, mint a vásárló közönséggel szemben. Erkölcsi felelősség terhelte a céh ügyeiért és a mesterek műveiért is.

Kötelessége volt a céh tagjait minden évben legalább négyszer az úgynevezett Kántor-napokon gyűlésbe hívni. Némely céhnél az is szokásban volt,

hogy minden hónapban tartottak gyűlést a céhmester házábanál.

Az úrnapi és más ünnepi alkalmakkor tartott egyházi körmenetek alkalmával a céh minden tagjának jelen kellett lennie a céhapa és céhmesterek vezetése alatt. Természetesen ez az intézkedés a reformáció után a körülményekhez mértén változott.

Körmenet után összegyűltek a céhemesterek házában, hogy ott a céh dolga és állapota felől beszélgessenek s arról is, hogy ki hogyan viselie magát és micsoda botránkozása esett a céhben.

A céhmester hatáskörébe tartozott a munka vizsgálat. Ez az aktus különösen a vásártartási napokat megelőző napokban volt szokás és különös gondot is fordítottak rá azért, hogy a vevőközönség részéről semmiféle panaszra okot ne adjon. A céhmester bíraskodott elsőfokon a mesterek ipari ügyeiben. Továbbá felügyeleti hatáskörébe tartozott, hogy nem céhbeli mesterek, az úgynevezett kontárok ne dolgozhassanak ama város területén. Ha ilyenek akadtak, ezeknek munkáit és szerzőségeit rendesen elkobozták a céh javára.

A céhmesterek előtt történt az inasok fogadása és felszabadítása, amit már előbb ismertettem.

A céhapa házábanál állott és őrizte a céhládát s abban a céhleveleket, a jegyzőket, a mesterek és legények okiratait. Itt állott a céh pénze is.

A céhmesterek intézték a céh anyagi ügyeit, továbbá gondoskodniok kellett a templomi oltár fenntartásáról, a céhbástyáról és ha volt, a céh házáról is.

Amint láthatjuk, a céhapa és a céhmesterek a legszélesebb jogkörrel voltak felruházva és épen

ezért hosszú ideig tartó távollétüket nem nagyon nélkülözhetette a céh. Például a miskolci csizmadia céh határozatot is hozott, hogy „ha valahová útjuk lenne, a céhmesterek tartoznak maguk képekbélit hagyni az öreg mester emberek közül egy forint büntetés alatt.“

Az atyamester.

Az atyamester a legények felett atyáskodó mester. A legényegyesület ládáját és „pörsöljét“ őrizte és kezelte, de a láda kulcsa a dékánynál állott. A vándorló legények ő hozzá szállottak s ő keresett nekik munkát s amíg munkát kaptak, ellátta őket étellel és itallal. A munkakeresésben a legények dékánja is segédkezett az atyamesternek. Az atyamestert is a céhgyűlés választotta és hivatalát több éven át is viselhette.

A mivlátómester.

A mivlátó, vagy látómestereknek nagyon fontos hivatás körük volt. De ez az állás csak a XVI. század végén alakult ki, mert addig a céhmesterek hatáskörébe tartozott az, amit a látómesterek végeztek. Feladatuk volt időnként a mesterek műhelyeit és „botjait“ végig járni és az ott készülendő, vagy már elkészült műveket megvizsgálni, hogy azok tisztességes, jó anyagból becsületesen készülnek-e. Ezen látogatás rendszeren négy hetenként történt. A látómestereket is a céhgyűlések választották és hivatalukat több éven át viselhették.

A szolgáló mesterek.

A szolgáló mesterek vagy ifjú mesterek, akik remekelés után mesterek lettek, de a céh rendes tagjai közé még nem voltak bevéve. Ezek az ifjú mesterek voltak, akik a céh különféle szolgálatait teljesítették.

„Ha a céhmester parancsolta, a szolgáló mester maga dolgát félretévéen megjelenik a céhháznál, ha lopás vagy tűz támad, más ifjú mester is, akinek a céhmester parancsol. Az ifjú mester kötelessége volt vasárnap és ünnepnapokon a templomban az oltár előtt a gyertyákat meggyújtani és eloltani, a lakomákon felszolgálni, az öreg mesterekre vigyázni s ha a bortól véletlenül eláztak volna, — őket hazakisérni. Vigyázniok kellett arra, hogy ők maguk józanok maradjanak. Feladatuk volt még a beteg mesterek felett virrasztani, a halottaknak sirt ásni, temetéseken a koporsót vinni és más egyebek.“

A kolcsos mester.

Az ifjú mesterek, akik még nem voltak beiktatva a mesterek sorába, szintén egy társaságot alkottak, de csak a céh keretei között és annak felügyelete alatt. Ennek az ifjú mesterek társaságának a kolcsosmester volt a feje, mint az ifjú mesterek legidősebbike. Azért hívták kolcsos mesternek, mert a céhláda egyik kulcsa őnála állott. A kolcsos mester, mint az ifjú mesterek társaságának feje és vezetője bizonyos jogkörrel volt felruházva. Az ifjú mestereket ő dirigálta és parancsának bün-

tetés terhe mellett minden tagnak engedelmeskednie kellett.

Nótárius.

A nótárius vagy jegyző vezette a gyűlések jegyzőkönyveit. Ő írta a szükséges bizonyítványokat, az inasok felszabaduló leveleit, a vándorlegények erkölcsi bizonyítványait és vezette a céh levelezéseit. Minden céh csak egy nótáriust választott.

A dékánok.

A dékánok nem tartoztak a céhek tisztviselői közé, mert ezek a legények társaságának állottak az élén. A dékánokat a legények társasága választotta és „öreg legények“-nek hívták. Ők igazgatták a legények és inasok ügyeit, segédkeztek az atyámesternek a városba jött legények számára helyet keresni. Végeredményben azért ők is a céh felügyelete alatt állottak és ellenük semmit nem cselekedtek.

Öregmesterek.

Végül pedig az öregmesterekről is meg kell emlékeznünk, akik nem voltak tisztviselők, hanem ezeknek összessége alkotta a céhet, vagyis ők voltak a céhek tulajdonképeni felavatott és jogszerinti tagjai. A céh gyűlésein csak ők szerepeltek, ők tanácskoztak és csak nekik volt szavazati joguk. A céh előljáróit is ők választották önmaguk közül. A céhgyűléseken az ifjú mesterek is résztvehettek, de se tanácskozási, se szavazati joguk nem volt, sőt a gyűlések alkalmával még le sem ülhettek, hanem egész idő alatt állaniok kellett, amiért fennálló uraméknak is hívták őket.

A céhek intézményei.

A céhek temetkezései.

Napjainkban is tapasztalhatjuk azt, hogy a legtöbb ipari szakma „társulatainak” kebelében ott működik egy-egy temetkezési csoport. Sőt mostanában még épenséggel a legmodernebb alapon szervezik be ezeket az intézményeket, hogy a halottakat minden fennakadás nélkül, tisztességesen el tudják temettetni és hozzátartozóiról is gondoskodjanak bizonyos összegű segélynyújtások által.

És ha kutatjuk eme temetkezési társulatok eredetét, amelyek még ma is léteznek, sőt egyes városokban virágzanak is, akkor ezek eredetét a céhek idejére vihetjük vissza.

A céhszabályok a temetésekről is pontosan intézkedtek. A céh az elhunyt mestereket ingyen temettette el. A sirt az ifjú mestereknek kellett megásínok, a koporsót szintén ők vitték ki a temetőbe és azt el is hantolták. De amint a régi adatokból megállapíthatjuk, a céhek nemcsak a céh tagjait temették el, hanem azok hozzátartozóit, sőt egyes

céhek még a céhen kívül álló idegeneket is, ha hozzájuk fordultak. Persze az idegenek temetése után bizonyos illetékeket szedtek a céh pénztára javára.

A temetkezési intézmény különösen a kolozsvári szabó céhnél dominált. A XVII-ik században, amikor 1646-ban járvány dühöngött, csak a szabó céh egymagában százhat temetést végzett. 1661-ben, amikor pestis pusztított és valósággal hullottak az emberek, a szabó céh 95 fizetéses halottat temetett el. 1686-ban 43, 1710-ben pedig egy csomó mesteren kívül 57 halottat temettek.

A temetésekre vonatkozólag a következő szabályokat alkotta a kolozsvári szabó céh:

„mikor halotti temetések alkalmatossága érkezik, olyankor céhapák és céh mester uramék ő kegyelmek annak rendi és módja szerint kolcsos mester uram által izentet, avagy kolcsot bocsáttatván, bizonyos órára valaki a rendelt helyen és órán az régi és megrögzött szokás szerint elő nem áll s jelen nem leszen, az első órán való jelen nem lételért, büntetése két pénz, az másodikon négy pénz, az harmadikon hat pénz.“

„Midőn a becsületes ifjú mesteri társaság a céhháztul megindul sirásásnak okáért a temető kertben, olyankor valaki a temetőszerszám kísérésén jelen nem leszen, amíg az ásó a sirba levetteik, büntetése 12 dénár, mivel ebben is fogvatkozás esik némelyeknek elmaradása miatt.“

„Mikor valaki maga bizonyos szükséges dolga végett a temetőkertből az sirásás mellől egész napra elkéredzik, tartozik a betsületes társaságnak egy napszámot, úgymint tizenöt dénárt adni. Hogyha pedig csak bizonyos órára kéredzik el valaki s arra

az hagyott órára elé nem mégyen, az melyre elkéredzett, tehát az első órának elmulasztásáért büntetése két pénz, az másodikért négypénz, az harmadikért hat pénz, azontul pengig vagy ha egész napestig elé nem mégyen, annak büntetése 48 pénz.“

„Valaki tisztátalanul szól vagy beszél a sirfelett, vagy egyik a másikat csúfos beszéddel illeti vagy tréfaképpen megszidja, olyformán, hogy harag vagy veszekedés talál belőle következni, büntetése 12 dénár. Hogyha pengig szánszándékkal, haragból szidja meg, veszekedik, verekedik és több efféle illetlen dolgokat cselekszik, büntetése 99 dénár.“

Igy és ehhez hasonló szabályok irták elő a sirásás módozatait. A temetésre vonatkozólag is intézkedtek:

„Valaki a koporsófogáskor a koporsófogáson jelen nem léssen, büntetése 24 dénár, mivelhogy némely betsületes uraiméknak, atyámfiaiknak halotti temetések felett néha prédikációk is léssznek és olyankor néha ifjú mester uramék közül némelyek vagy házhoz, vagy egyebüvé valahová magukat elvonják, ételnek, italnak adván magokat, az halottas házhoz való előmenetelre az ő idejekben nem gondolkoznak, nem vigyáznak, azalatt a prédikációnak vége lévén, az éneklést is elkezdik a diákok s indulni kellene s jelen nem létek miatt késedelem és fogyatkozás esik a dolgokban, mely az egész céhnek is kisebbségére szolgáltatik.“

„Temetéskor dolmány nélkül, egy ingben, senki se légyen a sírnak kapálásán, egyébaránt aki úgy léssen, büntetése 24 dénár.“

„Mikor a betsületes társaságnak halotti pénze vagyon és valakit közülok a szokás szerint sírásáskor a temetőkertből valami költséggel haza küldenek, olyan véggel ne küldjék és arra ne erőltessenek senkit se, hogy annak utána, amidőn a temetőkertből egész társasággal mindnyájan bójóvén annak házához reá menjenek a készített eledelnek elköltésére, hogy az szegény ember maga becsületiért magát is megróvón (megadóztatván), pótolja a közönséges költségeket maga romlásával, azzal is terhelődjék, hanem az olyan alkalmatossággal, ha mikor valamit készítenek is, költség a temetőkertben vagy a céh házánál el tisztességesen, szépen egyaránt, senkit is házánál, kivált éjszakának idején afféle mulatságokkal ne terheljenek.“

„Aki pedig válligazítást (illeték, amely a korporsónak vállon való vitéletől kapta nevét) ad, azt is annak rendkívül erőltetni senki ne merészelje, küljebb a céhnél, abban is ne terjedjenek, hanem a régi jó módot és rendet kövessék úgymint: a gazda fél kenyérnél, fél veder bornál, egy tál ételnél és egy peccsenyénél többet adni tartozás képen nem tartozik.“

„Ezt is pedig nem annak a gazdának házánál költség el, hanem a temetőkertben avagy a céh házánál.“

Ilyen szigorú szabályokkal gondoskodtak céh-uramék arról, hogy a temetések a maguk rendjelmódja szerint történjenek, mert amint láttuk, a temetések egyik jövedelmi forrását alkották, amiért erre nagy súlyt is fektettek.

A céhek háza.

A céhek lehetőleg arra törekedtek, hogy saját házában székeljenek. Épen ezért minden törekvésük az volt, hogy székházat szerezzenek maguknak. Természetes, hogy a házszerezés mindig a céh anyagi körülményeitől függött, hogy volt-e mód arra, mert az egyik céh gazdagabb, a másik meg szegényebb volt. De az is bizonyos, hogy a régi időkben nem volt olyan ára a házaknak, mint ma. Bizonyosság erre az a házvétel, amelyet egy Zsigmond nevű szabó eszközölt az 1400-as évek elején. A ház a kolozsvári főtéren volt a plébánia épület tözsomszédságában és egy híján húsz forintért vette meg, amely ház aztán később a szabó céh tulajdonába ment át.

Tájékozódás végett szükségesnek tartom ismertetni, hogy miként nézett az ki.

„A kőből épült céhház egy boltozatos nagyobb és egy mestergerendás kisebb helyiségből állott, melyhez aztán egy vesszőből font és tapasztott kamara csatlakozott. A két szoba alkotta a céh hivatalos helyiségeit. Ennek megfelelő volt a butorzatuk is, mely néhány asztalból, karos és padszékből, fogasból és „egy vonós fedelű fehér ládácskából állott, amelyben a betsületes céhnek privilégiumi articulussi és más hasznos levelei voltak.“ A helyiségek fűthetők is voltak, az első szobában egy téglalapra rakott kályhából álló kemence, a másodikban egy tűzhely tévén azt lehetővé. Miután pedig mester uramék elég gyakran a késő esti órákig is együtt maradtak, a helyiség világításáról is gondoskodni kellett, ami egy réz, öreg, gerendába

való hatágú, egy másik háromágú és hét kétágú gyertyatartóba tűzött gyertyák segítségével történt.

A poharazásokhoz szükséges felszerelése is megvoltak a céhnek. Volt először is egy vereses abrosza, amely azonban a sok használatától már „lyukas, viseltes“ volt. Ehhez járult a három asztalra való csókás szőnyeg is, melyek eredetileg a nagy templomban voltak s csak idővel kerültek a céh házához. Az ezzel betertített asztalra jöttek azután a különféle edények, kannák, óntányérok, fapoharak s egy kerek fias sótartó, „sőt 1708-ban már egy virágos kristály pohár is.“ A kannák, amelyeknek száma 1708-ban már 15-re emelkedett, különböző nagyságúak voltak s különösen szép lehetett az a virágosan lyukasztott, melyet ifjú Báni György, az Tótfalvi István uram inasa adott volt ajándékba az becsületes céhnek inasi esztendejéből való felszabaduláskor nevének örök emlékezetére 1670-ben. De voltak a kannák között valóságos óriások is, mint az az ónból való „4 eiteles (literes) lábas kanna“, melynél nagyobb még csak „egy abroncsos öreg kanna lehetett, vaskarika rajta“, melyet az ön szerszámok közt mindig első helyen említenek a „becsületes nemes céhházak kevés javairól való inventáriumok“ (leltárak) két, a szabó címerrel díszített „kannával“ egyetemben. Tisztálkodásra „egy mosdanivaló víz medence“ meg „egy más, szőlőgereszdes, testállásos mosdómedence“ a címeres önkorsó segítségével, amelyhez még egy gyolcs és egy vereses vászonkendő is járt.

Mindezekon kívül volt egy „szabónak való asztal“ is, melyet „a remekes legények“ remekeik el-

készítésénél használtak. A könyvtár az évenként megvásárolt kalendáriumokból és Tótházi András által adományozott egy „Cosmographia” című nagy könyvből állott.

Tehát amint láthatjuk, céhuramék különösen az ivó szerszámokból voltak jól felszerelve, mert hiszen ezekre nagy szükség is volt, mert az öregek minden kis összejövetelt borozgatással fejeztek be.

*

Ezzel el is érkeztem ahhoz a ponthoz, ahol a céhek intézményének dióhéjban való ismertetését befejeztem. Azért mondom azt, hogy dióhéjban, mert bármennyire is szegények vagyunk, a múlt viszonyaihoz mérten a céhekre vonatkozó adatainkban, azért ha azok teljes anyagát akarnók adni, akkor azok gyűjteménye vaskos kötetekre terjedne, amikor pedig ezidőszerint erre sem alkalmunk, sem pedig anyagi lehetőségünk nincs.

A céhek nagyszerű intézménye évszázadokon át vezetőszerepet vitt Európa összes civilizált ipari államaiban. amik aztán a kor haladása, a társadalmi élet fejlődése e téren is újításokat, új alakulatokat hoz. Különösen Amerika felfedezése után, amikor már a tengerentuli földterülettel az ipari és kereskedelmi kapcsolat és forgalom kialakul, e forgalom a céhekben erős akadályokra talál. Az érdekek a céhek tulkapásait lassan-lassan lenyesegették, később pedig magukat is megszüntetni igyekeznek. A céheket a növekedő forgalom gyöngíti és visszafejleszti, kötött, szigorú rendszerét a haladás megtöri, kiszorítja és idővel teljesen átalakulva, helyét a szabad ipari rendszer váltja fel.

A céheket először Páris területén Turgot mi-

niszter törli el 1776-ban, majd egész Franciaországban a nagy forradalom, Magyarországon és így Erdély területén is a céhek intézménye csak 1872-ben szűnnek meg az ez évben hozott VIII-ik törvénycikk 83. §-a alapján. Helyét aztán az 1884. évi: XVII-ik ipartörvény az ipartestületek intézményeinek felállításával pótolja, ami abban az időben nagyon sok nehézségbe ütközött, mert konzervatív szellemű kisiparosaink eme új intézményekkel sokáig nem tudtak megbarátkozni, aminek következtében még a legutóbbi évekig, sőt most is vannak olyan ipari városok, ahol nem alakult meg az iparterület, hanem a megszüntetett céhek utódainak nevezhető és még ma is létező ipartársulatokba tömörültek az iparosok.

Az új rendszer, amely az iparszabadság elvén épül fel a céhrendszer kötött, szigorú rendszerével szemben, az ipart mindenki számára megnyitja és a törvény kimondja, hogy az ipart nemre, korra, állampolgárságra, vallásra való tekintet nélkül bárki szabadon választhatja élet hivatásául s azt szabadon is üzheti. De azt a kötelező inasévek alatt meg kell tanulja és bizonyos gyakorlat kitöltésével, esetleg vizsga letételével jártasságát ki kellett mutatassa. Egyes iparágaknál, melyek megfelelő gyakorlásához magasabb képzettség kellett, még további feltételeket állapítanak meg. Ott pedig, ahol a korlátlan verseny káros eredményeket idézne elő, korlátozhatják az illető iparággal foglalkozó iparosok számát az ú. n. engedély rendszerrel. Ezenkívül kötelezővé teszi a tanoncoktatást, az ipari segédek és munkaadók közti viszonyt pontosan szabályozza és a feleket az ipari szerződések betartá-

sára kényszeríti.

A céhrendszer megszűntették, de azt mondhatjuk, hogy ezzel megszűntették a kézműipar eddigi érvényesülését is. Igaz ugyan, hogy a kézműipar még létezik és fog is létezni még beláthatatlan időig, de hogy milyen lesz létezése, annak már előjeleit ma is megállapíthatjuk. Nem arról van szó, hogy a haladásra, a fejlődésre nincsen szükség, sőt nagyon is szükség van rá, de nem olyan és abban a formában, mint ma, amely forma egyenesen megölje a kézműiparnak, mert annak szent berkeibe minden szerencsétlen, már sehol sem érvényesülő féleszü számára megnyitották, hogy boldoguljon az ipari pályán, ha már más helyen teljesen hasznavehetetlen.

A kézműipar tönkretételéhez a modern gyár-
ipar is alaposan hozzájárult, ha nem is minden szakmában, de egyesekben, mint például a cipész, csizmadia, szabó, fazakas stb. iparágakat nagyon, de nagyon megtizedelte. A gyár-
ipar erős fellendülésén és térhódításán kívül azonban az ipar szabadsága is rengeteget ártott, mert amíg a szigorú céhek őrködve ügyeltek arra, hogy minden jötményt az iparát szakszerűleg ki sem tanult ember oda be ne kerülhessen, addig a céhek megszüntetése után, a szabad ipar jelszava alatt bárki ipart űzhet. A céhek szigoruan előírták és meg is követték azt, hogy csak az lehet önálló mester, aki iparának szakszerű ismereteit a remekmunka készítésével be is bizonyítja. Ma özönével csődülnek az ipari pályákra és tömegesen tartják a mesterek is az inasokat, nem számítva arra, hogy a nagy jóvendőbeli mesterlétszám szaporítása egyenesen

az ipar tönkretételét segíti elő. Hogy milyen óriási ma az inastartás, azt a legjobban igazolja az, hogy míg 1790-ben egész Magyarország területén még mindössze hatezer kézműiparos volt, addig ma csak Kolozsváron közel ötezer tanuló van beszegődítve.

Ezen nagymennyiségű tanulókból aztán még tizenöt százaléknyi sem lesz jó iparos, mert a törvény jelenlegi intézkedései semmi szigorú követelményt nem írnak elő a felszabadulandó inasok és még kevésbbé az önálló mesterek számára. Amit a törvény előír, annak a követelménynek igazán bárki a legkönnyebben eleget tehet, ha mester akar lenni. Igen ám, de amint előbb láttuk, a céhek világában nem ment olyan könnyen mindez, mert aki ott a mesteri címet elnyerte, az a velejáró szigorú követelményeknek eleget is kellett tudjon tenni. Ma csak rossz munkásokat, hivatalszolgákat, házmestereket, munkanélkülieket, egyszóval kontárhadat nevel az ipartörvény oltalma alatt hirdett iparszabadság, amely kontárhad a legveszedelmesebb ellensége és tönkretevője annak a becsületes kézműiparnak, amelyet őseink évszázadokon át a legnagyobb gonddal építettek fel és féltve őrzött kincsüknek tekintették annyi időn át.

Ennek a nagy kincsnek az alapja a tiszta erkölcs volt, amely felett úgy őrkdtek, mint a legértékesebb drágakő felett. A céhek gerincét az erkölcs alkotta és erre is fektették a legnagyobb és legfőbb gondjukat, mert tudták és tisztában voltak azzal, hogy minden intézménynek, minden társadalmi rendszernek és minden államnak alapja és létjogosultsága a tiszta erkölcs. Az erkölcs hanyatlása és súlyedése, hanyatlását és súlyedését képezi úgy az egyes intézményeknek, mint a tár-

sadalomnak és ezzel karöltve az államnak is. Ez az erkölcsi eszme és tudat, továbbá — a becsület és tisztesség tartotta fenn annyi időn át oly erőben a céheket, mint amilyenben megismertük a leírtakban.

Ez az erkölcs és az ezzel összekötött szigorú rendszabály már a XVIII-ik század végén és a XIX-ik század elején kezdett meglazulni. A céhek már nem azok voltak, mint a XVI. és XVII-ik században. És ez erkölcsi hanyatlás időről-időre növekedett, amíg elérte a jelenlegi állapotát, amelyben igazi téren alig-alig jut szerepre.

Új erkölcsök, vagy a céh erkölcsének a feltámasztására van szükség, ha posványosodásnak indult kézműiparunkat meg akarjuk menteni. Ez nem azt jelenti, hogy a céheket állítsuk vissza a XV. vagy XVI-ik százabeli kivitelébe, hanem igenis hozzuk vissza belőlük mindazt a szükséges sok jót és hasznosat, amelyek segítségével kézműiparunk megerősítésében hasznára szolgálnak. Állítsuk vissza elsősorban is azt a kényszert, amelynek segítségével kiváló és jó szakiparosokat nevelhetünk magunknak a mai kor követelményeivel kapcsolatosan. A szükségést és hasznosat mindig ki kell aknáznunk és értékesítenünk kell akkor is, ha azok még évszázadokra visszanyúló multtal bírnak, de feltétlen jók.

Ha ezen az úton haladunk, akkor nem kell aggódjunk és nem kell féltünk, hogy az idő megsemmisíti a mi becsületes, edzett szerszámainkat.

A céhek kontárvilága.

Amint láthattuk az eddigiekből, a céhek óriási súlyt fektettek arra, hogy becsületes és tisztességes hirneviük semmi néven nevezendő csorbát ne szenvedhessen, amelyeket úgy az inastól, legényektől, mint az ifjú és öreg mesterektől egyaránt megkövetelték, hogy a céh tagjai lehessenek. Abban az időben a „mester“ név igazán csak a szakszerű, a céhek által előírt torturákon átmént, és követelményeinek megfelelő iparosokat illette meg, akik aztán iparuk tekintélye és hirneve felett teljes öntudatukkal őrködtek és ha nem is volt megszabva, hogy hány mester lehet egy céhben, de mégis úgy intézték céh uramék e kérdést, hogy minél kevesebben kerüljenek be, mert tisztában voltak az-
zal, hogy az egyes ipari szakmákban való mester-
túltermelés csak a szakma kárára lehet.

De bármennyire is őrködtek a céhek felett, hogy az ipart csak szakmabeli jómesterek üzzék, mégis már e korban tehát a céhek idejében is felbukkannak az úgynevezett kontárok, és hogy ezek a kontárok már abban az időben is veszedelmet és kárt jelentettek a kézműipar számára, azt bizonyítják a céhszabályok ama intézkedései, amelyek a kontár üldözéseket szabták meg. P. u. a kolozsvári csizmadia céh szabályzata a következőket alkalmazza a kontárokkal szemben:

„Mind külső s mind belső kontároknak se szerdán, se csütörökön valamig az Város vásárlászlója fen lészen, se saru szárat, se talpat, se semmiféle beört ne legyen szabad itt a piacon venni, ha rajta kapják, mindjárt Bíró Uram erejével töllök elvé-

tessék, melynek két részét az Tanács házához beszolgáltatván, az harmadik rész a Céhé legyen.”

Ugyancsak ez a céh szabály így intézkedik tovább:

„Sokan vadnak céhen kívül kontározó Csizmadiák mind ez városban s mind pedig ez Város keöriül egy mély feoldnére, kik sem Fiscusnak nem szolgálnak, sem adót nem adnak, hanem csak lézengenek és lappangnak, mivüket mind titkon s mind nyilván Városunkban Céhünknek nagy kárára eladgyák, az ilyeneket azért az Fiscus Jószágain kívül mások Privilégiuma bántódása nélkül minden helyyeken, Városunkban Bíró Uram egy Esküt embert adgyon, azon kívül egy Szolgabírótvén vévén mellénk, szabadosan prosequallhasunk, miveüket és mivszereket minden ellentartás nélkül szabadon teölek elvehessük, amely elvett dolgoknak két az Tanácsnak beszolgáltatván, harmad része az Céhé legyen.”

Tehát már évszázadokra visszamenő multja van a kontár kérdésnek. De amint láthatjuk a fenti két intézkedés tartalmából, bizony céhuramék a legszigorúbb és legkíméletlenebb eszközöket használták fel a felbukkanó kontárok letörésére, mert gyökerében irtották ki ezt az ipari veszedelmet akkor, amikor a tettenért kontárok teljesen lehetlenné tették azáltal, hogy nemcsak a nála talált anyagot kobozták el büntetés fejében, hanem még az összes munkaszerszámaivól is megfosztották a tisztességes ipar ellen vétő kontárokat.

És e kérdéssel kapcsolatban e helyen is felhasználom az alkalmat, hogy rávilágítsak arra, hogy e téren az a bizonyos elavultnak titulált céh

mennyivel dúsabb és jobb eszközökkel dolgozott, mint a jelenlegi modernnek nevezett rendszer.

Csak tekintsünk át mai helyzetünkön és vizsgáljuk meg a jelenlegi kontár kérdést is. Azt mondhatom, hogy valósággal gombamódra szaporodtak el a kontárok, úgyannyira, hogy az iparengedély alapján dolgozó és súlyos adóterheket viselő kisiparosok munkalehetősége a kontár áradat hatása alatt teljesen megcsappant és legnagyobb veszedelem fenyegeti becsületes iparosainkat, mert a hatóságok részéről e téren semmiféle néven nevezendő oltalomban nem részesülnek, sőt a külsőségek még azt mutatják, hogy eme közegek éppen a kontárokat támogatják az ipart romboló munkájukban. Ma a hatóságok nemtörődömsége miatt bárki teljesen szabadon kontárkodhatik, mert semmi bántódása nem történik egy esetleges enyhe büntetésen kívül, amit a kontárkodók kész örömmel fizetnek ki, ha erre is kerül a sor, sőt kiszabott büntetéseiket még meg is kétszerezik és üzemüket gondtalanul folytatják tovább.

De biztosítom azt, hogyha hatósági közegeink egy kontárüldöző bizottsággal karöltve a céhszabályok intézkedései alapján tudnának eljárni és a tettenért, feljelentett kontárt nemcsak minimális pénzbüntetéssel sujtánák, hanem úgy büntetnék őket, mint annak idején a céhek, hogy a kontár összes anyag- és árukészletét elvonnék és ezenkívül még a munkaszerszámaikat is szigorúan elkoboznák, akkor bizony rövidesen lepadna a kontárok létszáma. A kiszabott pénzbüntetéseket meg sem érzik, sőt számba sem veszik a kontárok, de ha összes munkaszerszámaiktól megfosztanák, amire szüksé-

gük van, akkor tudom azt, hogy egyhamar nem vetemednének kontárságra.

És e téren, ebben az irányban feltétlenül az iparosság kellene megindítsa a mozgalmat, hogy ezáltal a kontárüldözés a fenti eszközök igénybevételével és érvényesítésével sikeres eredményre vezessen.

A jelenlegi állapotok, amelyeket az úgynevezett szabadipar űzése szült, teljesen tarthatatlanok, mert ma bárki minden szigorúbb előfeltétel nélkül éppen azt az iparágat űzheti, amelyik neki tetszik.

Ma az iparengedélyhez nem kell egyéb, mint egy könnyűszerrel megszerzett iparigazolvány, amelynek oltalma alatt aztán a szabadság teljes mértékével garázdálkodhatik bárki azokban az ipari szakmákban, amelyeket hajdan csak a tudás művészetével lehetett elnyerni.

Büntetéskiszabások.

A céhek fegyelmezettségének egyik legerősebb rugója a szigorú rendszabály volt, amely rendszabályoknak az úton-útfélen szereplő büntetések szereztek érvényt. A legkisebb mulasztást, pontatlanságot, hanyagságot, könnyelműséget, sőt még a véletlen tévedéseket is pénzbüntetésekkel sujtották, hogy ezáltal a céhbeliek a rendet és a fegyelmet sajátítsák el. Ezek a büntetések pontosan meg voltak állapítva mindenféle kihágásokra és vétségekre és pedig úgy a mesterekre, mint a legényekre nézve.

Alljon itt egy szabályrendelet a maga teljes egészében, amely szabályrendelet a kolozsvári szőcs céh legényeire vonatkozott és az 1560-ik esztendőben kelt.

Ez a szabályrendelet Jakab Elek „Céhlevéltárában“ van megörökítve, mivel az eredeti az 1876-ik nagy tűzvész alkalmával a szőcsök céhmesterénél őrzött levelesládával együtt a lángok martalékául esett.

A szabályrendeletet az eredeti nyomtatott szöveg szerint közlöm:

RENDELES
KVLEN KVLEN TZICKELEKNEC
MELLYEC SZERENT ELETEKET RENDELLYÉ-

nec és erkölczeket szabianac a tiszteletes Söts legényec a királyi városban Colosvarban:

Egybe szerzetettec és e rendre hozattatac, a tisztelendő fejedelmec, Birónak és egész Tanatsnac ió akarattyából és engedelmeből, a fellyül megmondot királyi városnac Colosvárnak tiszteletes Söts tzenec Mestereitől egyenlő végzésből és akaratból.

COLOSVAROT'
1560 ESZTENDÖBE —
A BERENDELESNEC TZICKELI.

1. Walamely szöts legény a városra ió, az szállyon attyoknál Ha ott nem száland, tehát büntöttése legyen (dénár) d. 3.

2. Az olyan legény attyoknak házától kerestessen a Dékányokkal művet magánac a Mesterecnél: valaki pedig eszt nem művelné, annac büntöttése legyen d. 10.

3. Walamelly iffiu két hétig művel, az tartozéc fél heti bért a társaságnak ládájába adni.

4. Walamelly legény szertelenül iszic, annyira, hogy a bort fellyül kiadja, ez minden engedelem nélkül tártozzéc büntetésra d. 64.

5. Walamelly legény kárttyát, avagy verffélét iáztodnéc, pénzbe annac maradsága d. 50.

Ha pedig valamely Mester házánál iáztodnac annak maratsága a tzebe ffl. 1.

De ha az attyoc házánál iáztodnac, tehát annak büntöttése a tzebe ffl. 2.

6. Walamelly legény a társaság közet háboruságot, vagy összeveszét támaszt és a Dékány békességet parancsol kösztec, valaki a parancsolatnac nem enged az minden engedelem nélkül büntettésre fizessen d. 32.

7. Walamelly legény a másikat a társaság közül artzul csapna haragból, az büntöttésre fizessen ffl. 1.

8. Walamelly legény egyikhöz a társaság közül kést vessen, ennac maratsága minden engedelem nélkül ffl. 2.

Ha pedig valaki mást megsérti és vért bocsát az Biro uramnak ítéletébe esset.

9. Az iffiakat tisztesség és ió erkölcs illet. Ezokáért valaki egy fertelmes asszonyi állatnac egy pohárt bort nyutana, annak büntöttése legyen minden engedelem nélkül d. 32.

10. Kévéltképpen a iffiaknak illic, hogy tisztességgel illyesséc az asztalnál: Valamely ez akáért szertelenül czelekedic az asztalnál és szemérem-nélkül az étekbe kapna, annac maratsága d. 25.

11. Walamelly legény az ő urától számvetetlen elmegyen, adósa maradván uránac, avagy asszonyiának, avagy a társaságnak. Ennac irianac utánna, ielentvén más helyyeken az ő vétkét.

12. Valamely legény elszekik a szerből avagy másnac nem hadgya, hogy adgya a szert erőtte, avagy el nem kéredzik a Dékányoktól, ennac maratsága d. 32.

13. Tisztesség és emberség legyen az iffiac közet: Walaki ezokáért a szerfezetteccsének dolgából hamisságot művel, avagy valamit eltagad a szer nec pénzéből és nem ielentvén eltítkollya, en-

nek maratsága ffl 2 minden engedelem nélkül. És ezmüv nélkül legyen, mind addig, miglen a legényeket megelégti.

14. Elenésztés és eltitkolás ne legyen a legényec közt, valaki ezokáért láttý a másiknac vét-két, hogy valaki e szerzesnec ellene czelekednéc és magának marasztana a társaságnac pénzét és el-titkolván a társaságnac meg nem jelentene, ennec mratsága ffl 4 minden engedelem nélkül.

15. A legényec a temetésre való ruhát és az egyéb szerszámokat az attyoknál tarczác.

16. Walamelly legény a feltételközt ielen nem leszen tizenkét hórakort, annak maratsága d 10

17. Mikor a legényec egybe gyűlnec, mindenkor elhivassác a két hozzáíoc látó és elrendelt Mes-tereket: ha a Dékányoc azt elmulaszttyác, tehát mindenec maratsága d. 32.

18. A legényekhez látó Mestereknek, mindenkoron egyic Szás, a másic magyar legyen. Ezeknec ielen vólta nélkül a legényec semmit ne ítéllyenec és semmi törvényt ne lássanac.

19. Mikor pedig a legényec a két mestert hi-yatattyác és valamellyic oda közükbe nem iövend, az megmarad a tzénec büntetésre d. 32.

20. Walamelly a legényec közzül a másikat haragba meg hazutattya, avagy megczufolja, an-nac maratsága d 32. minden engedelem nélkül.

21. A legényec egyenlő karatból válasszanak Dékányokat, kiknek egyic Szás, a másia pedig magyar legyen.

22. A Dékányok minden kántorban számot ad-ván tiszteket letegyéc: Ha a Dékányoc aszt nem müvelic mindeniknec maratsága ffl 1.

23. Ez rendelésnek levelét minden kántoron megolvastassác, Ha pedig a Dékányoc aszt elmulattyác, mindenec maratsága d 32.

24. Walamelly legény a másikat kezesül vetne és a kezeset benne hadna, elszekvén a városból, annac egyéb helyyecre utánna irianac vadolván az ő vétkéről: A kezes pedig megtiltza bérét az ő uránál egyéb marhátskáiát.

25. Walamelly legény az ő ura hézéhez fertelmes asszonyi álatot be vinne, annac büntettése ffl 1. minden engedelem nélkül. Annac utánna a Dékányoc által engesztellye meg az ő urát és asszonyiát.

26. Mikoron a legényec együtt vadnac és a Dékányoc paranczolnac az iffiaknac, hogy szolgáljanac, valamellie a paranczolatnac, nem enged, annac maratsága d 25.

27. Midőn a legényec valami végzésbe vadnac és a Dékány szól, senki belé ne szollyon hevetetlen, ha valaki belé szolland, annac maratsága d 25

28. Mikor a legényec egybe gyöltec a letételre, senki követetlen el ne mennyen a gyülekezetből, A ki pedig elmegyen, annac maratsága d. 4.

29. Mikoron valaki a legényec közzül betegségbe essic, a Dékány két legényt rendellyen melie, hogy a beteggel bánnyanac mind éyel, mind nappal. Aki pedig ebben engedetlen volna, annac maratsága minden engedelem nélkül minden uttal d 10

30. A Dékányoc is gondot visellyenec a betegről és naponként meg látogassác őtet, hogy semmi nélkül ne szükölkedgyéc, Ha pedig ezt elmul-

laszttyác maratságoc legyen

d 10

31. A két legénec, a kic bánnac a betegel, mindenec napiára d. 4. adgyanac, éyelre pedig d 2 A többit kerestyéni szeretetből az enen erszényekből kölczéc.

32. Mikor a Dékányoc valamely legénec művet keresnec mingyárt a legént haza vigyéc a Mesternece, de ugy, hogy a háza késértésbe többben ne legyenec négynél. Ez elen ha a Dékányoc czelekednec, mindenkinek maratsága ffl 1.

33. A társaságnac ládaiból senkinek pénzt kölczen ne adgyanak zálog nélkül, avagy kezes nélkül.

34. Valamelly legény az etzer leczendesnitet avagy letöt dolgot, akar a mesternec, akar a legénynec előtt esett legyen, ismét felmozgattya és megindittya, annac maratsága ffl 1. minden engedelem nélkül.

35. Mikoron egy Mesternece két legénye vagyon, a harmadikat ne vigyéc oda a Dékányoc, hanem ha az egyéb Mestereknél semmi művet nem talál-nac neki. Ha a dékányoc külembé czelekednének mindeniknec maratsága d. 25.

36. Mikoron a Dékányoc valamelly legénynec művet szereznek valamelly mesternél és az magát meggondolván másod nap elmegyén a városból: Ha annac utánna viszatér a városra. Ennek művet ne adgyanak mint addig, méglen az elébeli elhagyot unánac kedvét meg keresi.

37. Valamelly legény fegyverrel menne be a gyülekezetbe a letételkor, annac maratsága d 15

38. Midőn a legényeknek koszoroise, senki egyebüve a borra ne mennyen. Aki ez ellen czele-

kedic, annac maratsága minden engedelem nélkül d 10.

39. Ha valamelly házas ember, avagy özvegy a városra iő hetibérért művelni az magánac maradgyon és a legényeknek társaságába ne elegyitse magát.

40. Midőn legényec a városra iőnec és művet kívánnac, tehát művet keressenec öneccie a Dékányoc, annac pedig előb ki előszer szólt akar Szász legyen akar Magyar. Ha azt a Dékányoc nem művelic, mindenkinec maratsága d 20.

41. Ha valamelly legény összevesz a másikal, az egybe ne gyüthesse a társaságot hétközbe, avagy vasárnap, hanem vária meg a letételnek napiát. Ha pedig a Dékányoc egybe gyüitic a legényeket a Mestereknek kárárs, a Tzémester hire nélkül, mindenkinec maratsága ffl 3.

42. Valamelly legény a városra iőne és műve volna ne nem akarna művelni, hanem napszámra menne, ennac maratsága minden engedelem nélkül ffl 1.

43. Valamelly legény pénct veszen fel urától, es annac utánna nem akarna érette művelni, hanem elmenne a városról, Annac levelet irianac utánna, hogy seholt az országban művet ne adgyanak neki, miglen meg nem iő és uránac kedvét nem keresi.

44. Valamelly legény Moldovában művelt avagy egyebütt a tzé körül, annac művet ne adgyanac a városban, még nem a Mesternek kedveket keresi. Ha pedig itt a városban megelégit a Mestereket, a más városokban ment ember.

45. Valamelly legény hétfőn nem művelne, és

annac utánna leülne művelni. Ennec nem adnak
hetibért. Ha pedig a mester hetibért ád neki, an-
nac büntetése ffl 1.

46. A Dékányoc pénszt ne vegyenek ki a tár-
saságnak ládáiából az attyoc hire nélkül. Ha pe-
dig ellene czelekednec, mindeniknec marat-
sága ffl. 1.

47. Mikoron valaki a legényec közül meghalt,
a többi egybe gyűlvén, tisztességgel eltemesséc aszt;
valaki pedig a temetésbe iemaratsága d 16.

48. Senki a legényec közet szabad vássárt ne
inditson avagy kezdgyen a tzemestereknek hire
nélkül. Aki egyebet művelne, annac marat-
sága ffl 2.

49. Ha valamelly legénynec a társaság közet
törvénye leszen, és a törvény nem tetzic neki, az
appellációba veheti az Mesternec eleybe. Ha a le-
gényec nem engednéc, tehát az a legény mennyen
a tzemesterhez és meg jelentse őneki és az annac
utánna gondgyát viseli a töb tzemesterekkel egye-
tembe.

50. A legénynec minnyáian Isteni félelembe
éyenec és örömetst mennyenec az egyházba, a pre-
dicációra és az urnac asztalához. Ez okáért vásár-
napon senki ne mennyen morálni a predicació
alatt, se a városban, se város környül. Valaki kü-
lömben czelekszik, azt jelenezic a Dékányoc két-
zer vagy háromszor. Ha pedig szót nem fogad, te-
hát a Dékányoc meg ielenezic a tzemesternek, az-
zoc annac utánna gondot visellyenec róla.

51. A Dékányoc a legényec közet emberséges-
sec legyenec, és a Tzemestereknek, és a legényec
Attyoknac engedelmessee legyenec. Valaki pedig

ő közzúlec szófogadatlan lenne, az megmarad a
tzenec ffl. 2.

COLOSVAROT

nyomatot ez é Rendelés, midőn tzemesterec volná-
nac a tisztelendő Mesterek.

1. Demeter Wolff.
2. Tothazi Micklos.
3. Piter Shesburger.
4. Enyedi Gyárfás.

Örködjünk a céhek kincsei felett.

Amiket a régi céhekre vonatkozólag megismertünk és tudunk, azokat mind a fennmaradt és megmentett céhlevelek, céhírások, céhszámadások, jegyzőkönyvek és egyéb emlékek alapján szedte össze a tudomány.

Éppen ezért e helyen is fel akarom hívni olvasóim figyelmét arra, hogy a még nagyszámban szanaszét heverő céhbeli írásokra és emlékekre fektessenek nagy súlyt és akinek, vagy akiknek, esetleg ipari társulatok kezében ilyen régi történelmi becsű dolgok vannak, szedjék össze és lehetőleg helyezék el valami múzeumban, ahol megőrzésükről feltétlen gondoskodnak. Ez azért fontos, mert ha magánosoknál van, akik ma féltve őrzik is azokat, talán az utódok nem törődve vele, mint ócska elszárgult papírt egyszerűen eltüzelik vagy eldobják. Pedig sohasem tudhatjuk azt, hogy egy-egy ilyen elszárgult, ócska papír milyen fontos történelmi értékkel bír. Példaként hozom fel a kolozsvári suszter (cipész) céh esetét, amelynek céhládáját az összes irományokkal együtt a legutolsó céhmester öz-

vegye tudatlanságból egyszerűen feltüzeltetett. És ki tudja azt, hogy Erdély városaiban és községeiben hány ilyen értékes emlék tüzelődik fel és talán még fog feltüzelődni, ha azok megmentésére kellő úton, módon és időben nem gondoskodnak.

Attól senki se féljen, hogy ha kezei közül kiadja ezeket az emlékeket, hogy azokat valaki más elharácsolja. A múzeumoknak levéltárában őrzött ilyen céhlevelek, céhládák, kelyhek stb. tárgyak közül ott még egy darab sem pusztult el, sem nem veszett el, mert ott mint féltett kincsre vigyáznak rájuk. Ellenben magánosok kezében, sőt még az egyes ipartársulatok birtokában lévő céhemlékek közül is rengeteg vész el és semmisül meg anélkül, hogy annak történelmi értékét a tudomány felszínre hozta volna.

Az iparosságnak éppen olyan érdeke, mint a történet-kutatóknak és a tudománynak, hogy a régi emlékek minél nagyobb számban kerüljenek a nyilvánosság elé, mert ezen adatok alapján az ipar multjának eseményeit és történetét is annál részletesebben és alaposabban tárhatjuk fel az érdeklődők számára. Már pedig e tekintetben a ma iparosai olyan színvonalon állanak, hogy e tekintetben is értékelni tudják a tudomány kívánalmait.

Jellemző esetet hozok fel arra is, hogy milyen jelentőséggel bír egy-egy régi céhbeli írásnak a felfedezése. Csikszereda iparosságának semmi adat nincs a kezében a céhek korából. 1928 szeptember 9-én a Gyergyószentmiklóson tartott ipari nagygyűlésen a gyergyószentmiklósi ipartestület elnöke bemutatott egy a csizmadia céh által kiadott szabaduló levelet, amely 1831-ben kelt. A csikszeredai

iparosság erről mit sem tudott. A gyergyóiak most visszaadták ezt a szabadulólevelet a csikszeredai testületnek, amely hiteles adat alapján megtudta, hogy Csikszeredában száz évvel ezelőtt biztosan létezett csizmadia-céh. Hátha még a többi iratokra is ügyeltek volna, biztos tudomásuk lenne arról is, hogy Csikszeredában már a legrégibb időkben is virágoztak a céh-testületek.

Ilyen és ehhez hasonló esetre bukkannánk, ha az ilyen leveleket és egyéb emlékeket nem rejtegetnék egyesek vagy társulatok a fiókokban, hanem közkézre bocsátanák a múzeumok levéltárai útján.

Eme kérésemet hallgassa meg mindenki és lelkiismerete szerint annak tegyen is eleget a tudomány előmozdítása érdekében.

FÜGGELEK

Ezen részben egy eredetiből másolt céhlevelet adok az olvasó kezébe, amely céhlevél a kolozsvári csizmadia-céh mestereinek szabályait foglalja össze harminckilenc fejezetben. Ennek a céllevélnek az eredetileg, amely 1650-ben íratott, ma is a kolozsvári csizmadia társulat régi levelesládájában van elhelyezve, hártýára írva és különbözô színű selyemzsinóron függô pecséttel ellátva.

Ilyen és ehhez hasonló levelei voltak az összes ipari céheknek, amelyek alapján nagyszerűen irányították és vezették a régiek az ipari életet.

**A kolozsvári
csizmadia mesterek céhszabályai
1650.**

NOS GEORGIUS RADOCIus Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni HUNGARIAE DOMINUS ET SICVLORVM COMES. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Qvod Prudentes ac Circumspecti Michael Gyulai, Joannes Brassai Magistri Cehae, Georgius Zeybert et Andreas Cseteri Cothurnarii Incolae Liberae Civitatis nostrae Colosvár, nominibus et in personis universorum Concivium suorum Cothurnariorum inibi degentium, exhibuerunt nobis et praesentaverunt certos quosdam Articulos conformatos pro Ceha Cothurnarioru in aliis Ditionis nostrae Transilvanicae Civitatibus et Oppidis commorantium privilegiis, ad regendam societatem ipsorum et opificia sua exercendum (sic) commodatos, cum supplici eor libello, petens humillime, quatenus nos Articulos eosdem pro Ceha et Contubernio ipsorum majoriq. com-

moditate operas suas tractandi et distrahendi pro ipsis, ac successoribus eorum universis aeternum valitur, confirmare dignemur. Quorum tenor et series sequitur in hunc modum:

I. Az mint hogy az teőb ez Városi Céhek mayd minden két esztendőben eleöttők iariokat az Unio szerint változtatták, ugy ez Csizmadia Céhben is az Natio szerint legyen változtatása az Céh Mestereknek, és egyéb minden Céhbeli Tiszteknek is minden két esztendőben, ugy tudni illik, hogy ha mely két esztendőben Szász és feő Céh Mester, avagy Céhapa, az utánna következendő két esztendőben ismét Magyar legyen, ugy mindazonáltal, hogy a Céhapával edgyütt négyen lévén mindenkora Céh Mesterek, két idesb és két iffiu, az fele fele mindenkör Magyar, az más fele pedig Sász legyen; ezen mod legyen s tartassék az töb céhbeli Tisztviselőknék választásában is, hogy tudniillik az két Nemzet keőzeött való edgyesség szerint változzanak a Tisztviselőök.

II. Akiiket pedig a Céh keőzeőséges voxolással Céh Mestereknek elválaszt, azok Tisztek keőteleessége szerint jó lelkiismerettel vigyázzanak és gondot viselleyen az céhbeli minden dolgokra. Hogyha penig teörténnék, hogy valamellyik céh Mester az ilyen keőzönséges választásnak ellene mondana, és az Céh Mesterséget fel venni nem akarná, tehát az ollyan céh Mesterségre elválasztot viszálkodó Mesterembernek büntetése ez légyen, tudniillik: hogy azon két esztendőben, ugmint uy Céh Mesterek választásáig simminémeő szolgálat az az se Inast, se legént nékie ne adgyanak, kivévén mindazonáltal azt, hogy ha ki beteges állapottyával, vagy egyéb elégtelenségével mentené magát: mert az illyen mentségeknék helye lehet és büntetést nem érdemel az, ki magát azokkal mentheti. Hogy ha ki az Céh Mesterek választásakor jelen nem lenne az Mesterek keőzül, büntetése az ollyannak kedvezés nélkül eőtven pénz legyen.

III. Valaki akar ez Városban tanolt, akar penig másunnét jeőt legyen, ha idegen s be akar itt az Céhbe állani, mindeneknek eleotte jelentse meg magát az Céhnek edgyüttlétében az Céh Mester házánál, én Nemzetségelevelét tanulólévelével edgyütt adgya bé, hogy azokból lássék meg Nem-

zetsége, tanulása és magaviselése és ha szabados személy vagy Jobbágy. Az Mesterek ezeket meglátván, ha fogyatkozás és hiba nélkül találtnak, tehát irassa bé magát azután az város könyvében az olyan Céhben bé állandó személy.

IV. Annak utánna az olyan személy tegyen elsőben huszonnyolcz forint hatvan négy pénzt le az Céhben, és azután keövessenek Mester Remeket nékis, mely Mester Remek nem egyéb, hanem egy jó és sárga karmasin beörből csinállyon négy bokor mivet, tudniillik egy eöreg embernek való száras csizmát, és egy kapcsát selyem zsinórral tisztességesen.

V. Amikor penig az darabláshoz kezdene az oda választott Mestereknek tartozzék egy Collatioval, annak utánna az Mester Remeket tolaydon az maga két kezivel tartozzék két hét alatt elvégezni és meserségesen felállatni. Hogy ha penig azt ugy el nem készítené s fel nem állíttané, az mint annak az rendi, minden vétkes mivejért egy-egy forinttal büntetessék, mikor penig bemutattya, tartozzék az Véneket két asztalra megvendégelni.

VI. Valakik peniglen az Csizmadia Mesterek közzé állani igyekeznek, mindeneknek eleötte szükség, hogy elegendőképp legyenek azok az Mesterségben tudosok és tanultak.

VII. Csak egyiknekis az Mesterek köözü, kik ez Városban laknak, ha Céhen kívül volna, sem az város kapuibán, sem az kisaytokban lakó szolgák vagy Darabontok Csizmadia müvét csinálni és munkálkdni szabad ne legyen, valamig az Céhnek kedvet nem keresi és az Céhben benem áll. Hogyha penig az Céhnek szabadsága ellen meg merészelné cselekedni, az olyan csinálmányokat minden hozzá tartozó mivszerekkel edgyütt az Biro erejével elvitethessék, melynek kétrésze az Tanácsnak beszolgáltassék, az harmadik része penig a Céhé legyen.

VIII. Az iönek forgása szerint valamineö beöreökeöt az Csizmadia Mesterséghez valokat ide leadni hoznak és az Csizmadiak köözü valamellyik megláttya, tudgya, és hírével lenne, csak edgyetis egy forint büntetés alat megvenni ne meriszellyen, hanem az beör vételre rendeltet Mestereknek megjelentse, hogy az beöreökeöt az Céh számára vegyék meg, és hétfeön és csüteörteökeön az Céh Mester házá-

nál osztassék meg, az ki részt akar venni beleölle.

IX. Az látó Mesterek minden két hétben minden Mester embereknek mivhelyeket eljárják, és szorgalmatosan megvizsgálgják az eő tiszteknek erősség hírét, és valamely Mesterember mivhelyében illetlen avagy vétkes csinál mánt találának, akkor annak a csinál mánnak alkutoiát vétke szerint és az Céhnek törvénye szerint megbüntessék. Hogy ha penig valamely Mester legény az olyan büntetést nehéz kedvel szenvedni és az látó Mestereknek tisztességek ellen szolalana, azt a legent az Céhben vétkeinek mivoltához képest, megbizonyosodván mindazonáltal vétke, ugy büntetessék mint illik.

X. Valamellyik az Mesterek között más Mesterembernek szolgálját vagy fizetésének eőregbitésével, avagy valami egyéb módon való hitegetés által elcsalná az eő Mesteréteől és elidegenitené, mindannyiszor, valamennyiszor azt cselekszik, egy-egy forinttal büntetessék, az olyan elhitegetett legény penig az elebbi Mesterének ismét megadassék, ki ha vissza menni nem akarna, it az Céhben nekis más gazdát, se mivet ne adgyanak.

XI. Ezen városban lakó és az Céhben leveő Mesterember, se penig Mester legény az Városon kívül, se falun, se városon az Mestereknek hírek és akarattyok ellen ne merészellen mivelni, mert valaki az ellen cselekszik, az Céh mekbünteti eőkeőt érette négy forinttal.

XII. Hogyha valamellyik Mester gonosz indulatból gyilkosságban esnék avagy egyéb valami cégérés vétekben, vagy hogy illetlen latorságban leledzené magát, az illyen a Céhből kirekesztessék és valamelly dolgát el nem igazittya az Birák eleőt, addig az Céhnek társaságában ismét visza ne vétessék.

XIII. Hogyha peniglen történnék, hogy valamelly Városból ide oly Csizmadia Mester feleségestől lakóul költözék, addig mesterségét semmi uton ne követhesse, az az nemivelhessen, miglen elsőben Nemzetségről és jó magaviseletéről s tisztességes jámbor életéről való hiteles bizonyság levelet nem mutat. Ezeket penig megmutatván, mivelhogy az Városon legényül senkit nem szolgált, tartozik azért elsőben letenni az Céhben tizenkét forintot, s hatvannégy pénzt, azután a Mester Remeket csinálly meg maga két kezével,

senkinél mindazonáltal szolgálni nem tartozik: Továbbá, hogy eő az Céhnek minden rendtartásait és igazságát megtartya elegendő kezeseket állasson rolla. Ezeket végben vivén, hogy it valo tellyes Mesterember lehessen, az esztendőnek négy kántoriban négy négy forintot tegyen le az Céhben, annak felette adgyon osztán egy ebédet az oda rendelt Mestereknek, és mikor az Remeket bemutattya, két asztalra a vénséget megvendégellye.

XIV. Mikor az Céhmenterek bizonyos okokért az Mestereket egybegyűjtik, valamely Mesterember, az Céh Mesterek hivatallyára el nem menne az Céhben, és bizonyos jó okokkal magát meg nem menthetné, elseő büntetése annak huszon eőt pénz legyen; ha penig másodszeri hivatalra is le nem menne, akkor eőtven pénzzel büntetessék meg: és az Céhben be nem akarna menni, az olyan ember az Céhből kirekesztessék, és mindaddig kirekesztve tartassék, miglen az eő ellenek valo vétkeiért illendeő büntetést nekiek nem téssen.

XV. Valamikor a Biro és Tanács az Céh Mesterek által Urunk eő Nga, vagy Város keözeönséges dolgára hivatnának valakiket az Mesterek keözül, és azok a Céh Mesterektől megértvén okait a hivatalnak s mégis parancsol attyoknak minden ok nélkül ellene mondanának, tehát az ilyen szófogadatlan vakmerő Mesterember egy forinttal büntetessék.

XVI. Mikor a Mesterek az Céhben begyűlnek szokott helyekre, ha valamellyik az Mesterek keözül boszu beszédet, avagy valami illetlen szót szollana más akármelyik Mester ellen, valamennyiszer azt cselekszi, mindenszer Huszon eőt pénzzel büntetessék meg.

XVII. Az mely inas Csizmadia mivre akar állani, két hétig lakják az Uránál próbán, így egy mást megpróbálván, ha egymásnak tetszenek, s Jobbágy nem lészen az Inas, hanem jó nemzet Szász, avagy Magyar lészen, szegeödjék bé négy esztendőre, az gazdája penig más Inast ne fogadhasson melléje, hanem eltelvén az négy esztendő, felszabadítván, fogadgyon mást utánna. Az bészegeödtetéskor az Inas adgyon két forintot harminckétpénzt, az oda választott Mestereknek penig két asztalra adgyon egy Collatiot, melynek felével az Ura tartozik, ha penig ideje kitelik, tartozik az Ura nékie két ingel, két lábravalóval, egy szoritto keödmön-

vel, és egy fekete száras csizmával.

XVIII. Az Inasságból az tanuló így felszabadulván, az legényeknek az társpohárt adgya meg, ugymint két forintot, három tál étket és az feiért.

XIX. Ha it való Mesterember gyermeke szegeődik az mivre, három esztendőre vegyék be, egy asztalra légyenek és harminckét pénzzel tartozzék az Céhben.

XX. Ha valamely Inas az Urát elhagyná, egy holnapig oda járna, és az Urához bizonyos méltó okot nem adhatna, hogy nem tanitaná, avagy éheztené, s véle mód nélkül bán-nék, az olyan Inast egy forinttal büntessék meg; ha pedig esztendeig oda járna, tehát az olyan Inast négy forinttal büntessék meg.

XXI. A Csizmadia Mesterek ha egymásnak adósulnának, kik az Céhben lejendenek, ugyan Céhbeli dologul egy fo-rintig való adósságot magok keözeöt el igazíthassanak.

XXII. Két hét eltelvén a Csizmadia legényeknek mive-
ket az látó Mesterek az Céh Mester házához vigyék, ot az Céh Mesterek az látó Mesterekkel edgyütt jó lélekesmeret szerint meg vizsgálják mindenik legénnek az eo mivét mit érdemel, és az szerint intézzenek fizetést nekik, ugymint két heti bárt, ugy hogy az legjobbiknak légyen huszoneöt pénz, az többié ahozképest, ki mint érdemli.

XIII. Ha valamely Csizmadia legény házasságra adgya magát, es Mesterember Eözvegét vagy leányát veszi el fe-
leségül, annak fél Céhe lészen mindenekben. Hogy ha pedig az Mester Remeknek fel keövetése eleöt valamely legény megházasodnék, avagy megmátkásodnék, ezért hat forinttal büntetessék meg, es ugyan tartozzék azért a Remeket meg-
csinálni.

XXIV. Hogy ha az Mesterek között valamellyik magát vakmerőségre vetvén, az fellyel megnevezett vétkekért, ami-
kor vétenének, az megirt büntetések alá magokat adni és megátalkodott szivbeöl azokat megfizetni nem akarnák az Céhnek, az olyanoknak mindaddig, még vétkekért való bü-
ntetést le nem téznek, avagy megfizetnek, semmi szolga ne adassék.

XXV. Ha mikor valamellyik az Mesterek között erütlen
vénségre jutna, avagy szemevilágában megfogytokznék,
ugy hogy nem művelhetné maga az mivet, mindazáltal mi-

veltetni akarná, legén nélkül meg nem kel fogyatkoztatni, avagy az Céhből kel megsegíttetni, és ha ugyan annyira elesnék s megfogyatkoznék, hogy háza népe sem egyéb gondviselője elegendőgépen nem volna, tehát két iffiu Mestert tartozzék az Céh minden napra melléje rendelni, kiváltképen éjelre.

XXVI. Az Mesterek között ha valamelyik meghalna, es szolgát, Inast hagyna, az teőb Mesterek annak meghagyott Eözvegyének, naponként való életéhez keresésére, az meghagyot szolgát ha illendő, az megholt Mester mívhelyében állassék, és ot hadgyák mindaddig, valameddig az Ura nevét tisztességesen viseli, az Inast pedig elvegyék és oda adgyák ahol tanulhasson és ha fia vagy leánya marad s az Céhet akarja tartni, nekiek minden esztendőben tizenkét pénzt tegyen le a Céhbén.

XXVII. Ha valaki akarmi nével nevezendő és akarmi színű bőröket idé hozna az ki az Csizmadia mesterséghez való, se idegen, se ez Városi kereskedésnek okáért az szabad Sokadalomnak napján, és az Terminusoknak idején kívül harmad napig csak egyet is meg ne merészellyen venni, mert az, ki ebben megtapasztaltatik, tehát Biro és Tanács erejével az beör tölle elvételik és pénze nélkül is el lészen; az minemeő beörök pedig it, ez Városban készülnek, mellyek Csizmadiát illetnek, az mit azokban Céh számára megvesznek és az kik abban részt akarnak venni, tartozzanak nekiek abból részt adni hétfőn és csütörtökön.

XXVIII. Mikor idegen halottat kel temetni, ha hova elhiják az Céhet, három forintot adgyanak. Az ki az Mesterek között az késéresen jelen nem lenne, harminckét pénzél büntetessék meg. Az három forint temető pénzbeől az sirásó iffiu Mestereknek egy forintyok járjon ki, az teőbbi az Céhé legyen, az egyéb Céh jövedelmével és büntetés pénzél eegyütt, kireől az Céhmesterek számadással tartozzanak, ha pedig az Iffiu Mesterek tisztességes sirt nem ásnának, egy forintal büntetessenek meg.

XXIX. Ha valamely Csizmadia legény a Céhnek ellene vagy it az Városon, vagy másut alattomban kontárkodnék, az Céhbén való beálláskor négy forinttal büntetessék meg elsőben is, hogyha pedig aratáskor, avagy szüretkor valamely legén méltó ok nélkül gazdáját elhagyá, az olyan

nak addig mivel ne adgyanak, valamig az Céhben négy forintot büntetésben le nem téssen. Azon büntetése legyen, ha valamely szeleő pásztorásra állana is, gazdáját mód nélkül elhagyván.

XXX. Az Varga Mesterek csizmát se szegeődné másnak fizetésért, se vásárra eladni, ne csinállyanak, az Csizmadiák is az sarucsinálásnak békét hadgyanak, mindenik fél az mi az eő mestersége azt keővesse, egymást el ne vegye; Ha valamellyik fél az ellen cselekednek, az Birák és Tanács *comperta rei veritate* az az, az dolog megbizonyosodván, annak modgya szerint megbüntesse, hogy így mindenik fél határában maradjon.

XXXI. Mind külső s mind belseő kontároknak se szerezdán, se csütörtökön valamig az Város vásárászzlója fen léssen, se saru szarat, se talpat, se semmi féle beört ne legyen szabad it az piacon venni, ha rayta kapják, mindgyárt Biro Uram erejével töllök elvétessék, melynek két részét az Tanács házához belszolgáltattván, az harmadik része az Céhé legyen.

XXXII. Senki idegen kereskedő és akármí renden leveő Mesterember, sem ez Városi kalmár és kalmár asszony az szabad Sokadalomnak idején és Terminusoknak idején kívül, akármí deőben Erdély Országban készítettet akarmi színű karmasimból csinált száros csizmát, dali csizmát, solját, kapcát, papucsot, sem férfiunak, sem Asszonyembernek valót ide ne hozzon, hogy it árullya, sem sokat, sem keveset sem kordoványból, sem szattyánból csináltatottat, mert valaki abban megtapasztaltatik, akár külseő, akár belseő ez Városi legyen, Biro Uram erejével az Céh Mesterek elvehessék, melynek két részét az Tanácsnak beszolgáltassék és az harmada az Céhé legyen; az Teőreők Országi szép és jó mivet penig az Colosvári kalmár Asszony minden ideőben szabadossan árulhassa.

XXXIII. Ha valamely Mesterember edgyik az másikhoz kést vonna, de meg nem sebhethné, avagy arczul csapná egykik a másikat és az megbántott fél az Bironak nem panasznál, sem teőrvénnyel az más felet nem keresné érette, hanem az Céh Mestereknek tenne panaszt, az négy Céh Mester az olyan vétkezt egy forintal meg büntethesse, ha penig az Céh Mesterek ellen történendenék, valamellyik Mes-

ter afféle illetlen dolgot cselekedne, az büntetése minden kedvezés nélkül két forint legyen.

XXXIV. Mikor a Céh Mesterek bizonyos okokért Táb lát bocsáttanak, ha kinél megakad, mivel az Céh az káros, az a Mester ez vétkiért egy forintal büntetessék meg az Céhben.

XXXV. Valamely Inas az eő tanuló esztendejét jámboruk kiteöltvén, felszabadittatik az Inasságból, ha it való Mesterember gyeremeke, az Céh Mesterek tartozzanak tanuló levelet huszoneöt pénzéért megpecsételni, ha pedig idegen, egy forintért az Deáknak a levél irásért járjon mind it valótól s mind idegenteöl huszoneöt pénz, ha Iffiu Mester beáll, az adgyon az Deáknak az birásért három pénz.

XXXVI. Ha az legén a Céhben szük lenne, az mely Mestert egy kántorig szolgál, az teöb Mestereknek pedig legények nem lévén, eléb adgyák eökeöt, hogy más is meg ne fogyatkozzék legén nélkül.

XXXVII. Mivel az legények Apjának esztendőnkint az legények között sok fáradságának kell lenni, és az legények befogadásában is költség nélkül nem lehet, azért az teöb Céheknek jó rendtartások szerint az legények minden esztendőnkint tartozzanak az Apjoknak egy illendő és tisztességes új esztendő ajándékával, melyet ha vakmereöképpen elvesztleglenének, tehát az Céh egy forintal küleön az legényeket megbüntesse, és abból az büntetés pénzbeöl ugyan az Céh adgya meg az legények Apjának az Új esztendő ajándékját.

XXXVIII. Mivel az Céheknek sok küleömb küleönbféle szükségü vadnak, e mellet szükség és drágaság is keözet benünket; azért szükség néha az ideöhöz képest az Inas szegeötségét pénzül is felvenni, az Inasnak az Ura tartozik az Collatióért adni négy forintot, az Inas pedig mivel többel tartozik az Uránál, az eő része lészen hat forintot, harminckét pénz.

XXXIX. Sokan vannak Céhen kívül való kontározó Csizmadiák mind ez Városban, s mind pedig ez Város körül egy mely feoldnére, kik sem Fiscusnak nem szolgálnak, sem Adot nem adnak, hanem csak lézzegnek (így) és lappanganak, miveket mind titkon s mind nyilván Városunkban Céhiünknek nagy kárára eladgyák; az ilyeneket azért az Fiscus

Jószágin kívül mások Privilegiuma bantodása nélkül minden helyeken. Városunkban Biro Uram egy Esküt embert adgyon, azon kívül egy Szolgabírot vévén mellénk, szabadon prosequálhassuk, miveöket és mivszereket minden el-lentartás nélkül szabadon teöleök elvehessük, tocies quociés abban megtapasztaltatnak, senki abban megháborittatni ne merészellyen, seöt inkább oltalommal legyen és seghitséggel, melynek két részét az Tanácsnak beszolgáltattván, harmad-része a Céhé legyen. Ha hogy penig olyankor néha min-gyárt hertelen affélét Biro Urnak hírével nem adhatnának, csak magunk is elvehessük s az után hirrét tegyük, mivel-hogy az olyan kontáros addig mivét elreythetné.

Nos itaq. exauditis eorundem Mochaelis Gyulai, Joannis Brassai Magistrorum Cehas, Georgii Zeybert et Andreas Cseteri Cothurnariorum nominibus et in personis Confratrum et Concivium Cothurnariorum precibus, praescirptos Articulos, quoad omnes eorum Clausulas et puncta, catenus quatenus legibus Regni et praetactae Civitatis nostrae Col-svarien, consonant, ratos, gratos et accepta habentes, praesen-tibus literis nostris inseri et inscribi facientes, approbavimus, ratificavimus, imo approbamus, ratificamus, ac pro iisdem Cothurnariis, eorumque universis Succesoribus perpetuo va-lituras confirmamus. In cujus rei memoriam, firmitatemquo perpetuam, praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas eisdem, successoribusque eorundem universis dandas duximus et concedendas. DA-TUM in Civitate nostra Alba Julia, die Vigesima quinta Mensis Martii. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Qvin-qvagesimo.

Georgius Rakoci m. pr.

Joannes Horvat
de Palocz, Secr. m. p.¹

¹ A kolozsvári csizmadia céh leveles ládájában levő, ív-alak- és nagyságban hártýára írt s különbözö színű selyem zsinoron függö pecséttel erősített eredetiböl.

FORRAS MUNKÁK:

Dr. Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon.

Keöväri László: Erdély történelme.

Jakab Elek: Kolozsvár története.

Dr. Kovács Gábor: A kögazdaságtan elemei.

Dr. Rajka Géza: A kolozsvári Szabó Céh története a XV—XVII. században.

Tartalom.

	Oldal
Előszó	3
Bevezetés	7
A céhek eredete	9
A céhek belső szervezete	21
A céhek gyűlései	44
A céhek intézményei	52
Büntetéskiszabások	67
Őrködjünk a céhek kincsei felett	76
Függelék	79
A kolozsvári csizmadia mesterek céhszabályai 1650.	83

LENGYEL ÉS-MAYER
KÖNYVNYOMDA
CLUJ-KOLOZSVÁR
1929.